ŽIŽEK'ten NÜKTELER

Slavoj Žižek

(Şu Hegel fıkrasını duydun mu?)

ENCORE

ŽIŽEK'TEN NÜKTELER

ŽIŽEK'TEN NÜKTELER

(Şu Hegel ve olumsuzlama fıkrasını duydun mu?)

Slavoj Žižek

Editör: Audun Mortensen

Çeviri: Erkal Ünal

ENCORE FELSEFE DİZİSİ

Žižek'ten Nükteler ©Encore Yayınları
Birinci Basım: Haziran 2014
İngilizce orijinali: *Žižek's Jokes* © 2014 Massachusetts Institute of Technolo

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Ticaret Limited Şirketi
Zambak Sokak, No:13/3 34435 Beyoğlu - İstanbul
Telefon: +90 212 2518686
iletisim@encorekitap.com
www.encorekitap.com

ISBN: 9786058541467

İngilizceden Çeviren: Erkal Ünal
Yayıma Hazırlayan: Tamer Erdoğan
Kapak Tasarımı: Mehmet Öznur

Baskı: Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mahallesi Güvercin Caddesi No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77
Sertifika No: 12027

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ YERİNE:
MAYMUNUN İNSANLAŞMASINDA NÜKTENİN ROLÜ

Doğu Avrupa'daki eski Komünist rejimlerin dilden dile dolaşan söylencelerinden biri, gizli polis teşkilatının, işlevi rejim ve rejimin temsilcileri hakkında siyasi fıkralar icat edip bunları tedavüle sokmak olan bir departmanı olduğudur, zira böyle fıkraların olumlu bir şekilde istikrar kazandırıcı işlevinden haberdarlardı (sıradan halkın kolay ve hoşgörülebilir şekilde içini döküp rahatlamasını, hüsranlarını yatıştırmasını sağlıyordu). Her ne kadar cazip gibi görünse de bu söylence fıkraların pek az bahsedilen ama hayati bir yönünü gözardı eder: Bunların bir yazarı hiç yok gibidir, "bu fıkranın yazarı kim?" sorusu imkânsız bir sorudur adeta. Fıkralar esas olarak "anlatılır", her zaman çoktan "duyulmuşlardır" ("Şu şey hakkındakini duydun mu...?"). Gizemleri burada saklıdır: Nev'i şahsına münhasırdırlar; dilin eşsiz yaratıcılığına karşılık gelirler, ama yine de "kolektif", anonim ve yazarsızdırlar, daha önce hiç yokken öyle bir anda ortaya çıkıverirler. Bir fıkranın yazarı olması gerektiği fikri tam anlamıyla paranoyakçadır: Buna göre anonim simgesel düzenin "Öteki'nin Öteki'si" olması icap eder; dilin o akıl sır ermez doğurgan gücünün kişileştirilmesi, bu gücü kontrol eden ve ipleri gizlice elinde tutan bir failde bulunması gerekiyordur adeta. İşte bu yüzden, teolojik açıdan bakıldığında, en büyük şakacı Tanrı'dır. Isaac Asimov'un "Şakacı" başlıklı etkileyici kısa öyküsündeki tezi budur. Bu öyküdeki bir grup dil tarihçisi, Tanrı'nın bir fıkra anlatmak suretiyle maymunlardan insanları yarattığı hipotezini (o zamana kadar sadece hayvan işaretleriyle anlaşan maymunlara, ruhun doğmasına sebep olan ilk fıkrayı anlatmıştı) desteklemek için bu fıkrayı, tine ilk gebelik eden

bu "tüm şakaların anası"nı yeniden kurmaya çalışır. (Aklıma gelmişken söylemeden geçmeyeyim: Musevi-Hıristiyan geleneğinden olanlar için bu yüzeysel bir şeydir, zira hepimiz fıkradaki şakanın ne olduğunu biliriz: "Bilgi ağacından yeme!" – bir şaka olduğu besbelli olan ilk yasak, meramı ne olduğu belirsiz olan kafa karıştırıcı ayartı.)[1]

[1] *Less Than Nothing* (Londra: Verso, 2012), s. 94-95.

ŽIŽEK'TEN NÜKTELER

ÜÇ BEYAZ VE İKİ SİYAH

Lacan'ın mantıksal zaman hakkındaki metnini yeniden okumalıyız, zira Lacan bu metninde üç mahkûmu konu alan mantık bulmacasına dair parlak bir yorum getirir. Gelgelelim, pek bilinmeyen bir şey vardır ki bu bulmacanın esas biçimi, on sekizinci yüzyıl Fransa'sında seks ve soğuk mantığı harmanlayan (ve Sade'la doruk noktasına varan) sefahatçiliğe dayanmaktadır. Bu cinselleştirilmiş versiyonda, bir kadın hapishanesinin müdürü üç mahkûmdan birini afla serbest bırakmaya karar vermiştir; kazanan, zekâ testiyle belirlenecektir. Üç kadın büyük bir yuvarlak masanın etrafına bir üçgen şeklinde yerleştirilir. Her birinin belinden aşağısı çıplaktır ve arkadan duhul edebilmesi için masaya eğilmiş haldedir. Her bir kadına ya siyah ya da beyaz bir erkek duhul edecektir, dolayısıyla önündeki diğer iki kadına duhul eden adamların yalnızca rengini görebilecektir; tek bildiği şey şudur ki bu deney için müdürün elinde, üçü beyaz, ikisi siyah olmak üzere sadece beş adam vardır. Bu kısıtlamalar dahilinde, kendisini düzen adamın ten rengini saptamayı ve onu itip odayı terk etmeyi başaran ilk kişi testi kazanacaktır. Burada, giderek karmaşıklaşan derecede, üç olası durum vardır:

- Birinci durumda, kadınları düzen iki siyah ve bir beyaz adam vardır. Beyaz adamın düzdüğü kadın havuzda sadece iki siyah adamın olduğunu bildiği için, hemen doğrulup odayı terk edebilir.
- İkinci durumda, düzen bir siyah ve iki beyaz adam vardır. Dolayısıyla, beyaz adamlarca düzülen iki kadın bir beyaz adam ve bir siyah adam görebilir. Siyah adamca düzülen kadın ise iki beyaz

adam görebilir, ama –havuzda üç beyaz adam olduğundan dolayı– hemen doğrulup odayı terk edemez. Bu ikinci durumda bir kazananın çıkmasının tek yolu, beyaz adamca düzülen iki kadından birinin kendi kendine şöyle akıl yürütmesinden geçer: "Bir beyaz adam ve bir siyah adam görebiliyorum, o halde beni düzen herif ya beyaz ya da siyah olmalı. Ne var ki, beni düzen siyahsa, önümde bir beyaz adam tarafından düzülmekte olan kadın iki siyah adam görür ve kendisini düzenin beyaz olduğu sonucuna varırdı hemen – doğrulur ve odayı derhal terk ederdi. Fakat bunu yapmadı, o halde beni düzen beyaz olmalı."

- Üçüncü durumda, üç kadından her biri beyaz bir adam tarafından düzülmektedir, dolayısıyla her biri diğer iki beyaz adamı görmektedir. Bu durumda her biri, 2. durumdaki kazananın yaptığı, yani şu şekilde akıl yürütebilecektir: "İki beyaz adam görebiliyorum, o halde beni düzen herif beyaz ya da siyah olabilir. Fakat eğer benimkisi siyahsa, diğer ikisi de (2. durumdaki kazanan gibi) şöyle akıl yürütebilir: 'Bir siyah ve bir beyaz adam görebiliyorum. O halde eğer beni düzen siyahsa, beyaz adam tarafından düzülen kadın iki siyah adam görür ve kendisini düzenin beyaz olduğuna kanaat getirip odayı terk ederdi hemen. Ama bunu yapmadı. O halde beni düzen beyaz olmalı.' Fakat diğer ikisi de doğrulmamış olduğu için, beni düzen de siyah değil beyaz olmalı."

Ama burada mantıksal zaman devreye girer. Eğer üç kadın da eşit derecede zeki olsa ve gerçekten de aynı anda doğrulsaydı, bu durum onları kendilerini düzenin kim olduğu konusunda köklü bir belirsizliğe iterdi. Peki neden? Beyaz bir adam tarafından düzülmekte olduğundan dolayı, kadınların her biri diğer iki kadının da aynı akıl yürütmenin sonucunda doğrulup doğrulmadığını bilemezdi; yahut, siyah bir adam tarafından düzülmekte olduğundan dolayı, birbirlerinin ikinci durumdaki kazanan gibi akıl yürütüp yürütmediğini

bilemezdi. Kazanacak olan kişi, bu kararsızlığı doğru bir şekilde yorumlayan ve hemen, bu kararsızlığın üçünün de beyaz bir adam tarafından düzülmekte olduğuna kanaat getiren ilk kadın olacaktır. Diğer iki kadının aldığı teselli ödülü ise en azından deneyin sonuna kadar düzülmüş olmaları olacaktır ve bu erkek tercihinin siyasi üst-belirlenimi dikkate alındığında, bu olgu anlamını kazanır: Fransa'da on sekizinci yüzyılın ortalarında üst sınıf hanımlar arasında cinsel partner olarak siyah erkekleri seçmek toplumsal açıdan kabul edilemezdi elbette, fakat sözümona üstün cinsel güçleri ve fazlasıyla büyük olduğu iddia edilen penisleri yüzünden siyah erkeklere gıpta edilirdi. Dolayısıyla, beyaz bir adam tarafından düzülmek toplumsal açıdan kabul edilebilirdir, ama mahrem açıdan bakıldığında tatmin edici bir sekse tekabül etmez; siyah bir adam tarafından düzülmekse toplumsal açıdan kabul edilemez olsa da çok daha tatmin edicidir. Gelgelelim, bu tercih görünebileceğinden daha karmaşıktır; zira, cinsel faaliyette, bizi gözleyen fantazi bakış daima buradadır. Mantık bulmacasının mesajı böylece daha muğlak hale gelir: Seks halindeyken üç kadın birbirini gözlemektedir ve sormaları gereken soru "Beni siyah bir adam mı yoksa beyaz bir adam mı düzüyor?" değil, "Ben düzülürken Öteki'nin bakışı için neyim?" sorusudur. Çünkü, deyim yerindeyse, kendi kimliği bu bakış aracılığıyla kuruluyordur.

Tekrarın işlevini en iyi anlatan örnek, Almanya'yı ziyaret eden bir Yugoslav politikacıya ilişkin, sosyalist dönemden kalan eski bir fıkradır. Bir şehrin içinden geçtikleri sırada, politikacı yanındaki rehbere "Hangi şehir burası?" diye sorar. Rehber "Baden-Baden" diye cevap verir. Bunun üzerine politikacı hemen yapıştırır cevabı: "Aptal değilim ben. İki kez söylemene gerek yok!"

Züppe bir budala pahalı bir restorana gider. Garson ona "*Hors d'oeuvre?*" ("Ordövr ister misiniz?") diye sorar. "Hayır, işsiz değilim, burada yiyebilecek kadar para kazanıyorum," diye cevap verir. Bunun üzerine garson ordövr derken ana yemek öncesinde iştah açıcı yemekleri kastettiğini izah eder ve çiğ jambon önerir: "*Du jambon cru?*" Budala cevaplar: "Hayır, burada en son yediğim şeyin jambon olduğunu zannetmiyorum. Ama tamam, getir hadi – çabuk olsun lütfen!" Garson onun endişelerini gidermek istercesine "*J'ai hâte de vous servir!*" ("Size hizmet etmek için sabırsızlanıyoruz") der ve budala cevabını yapıştırır: "Bana hizmet etmekten niçin nefret edesin? Sana güzel bir bahşiş vereceğim!"[1] Bu sohbet böyle böyle devam eder, ta ki en sonunda budalamız Fransızcasının zayıf olduğunu idrak edene kadar. İtibarını düzeltmek ve görgülü bir adam olduğunu ispatlamak için, gecenin sonlarına doğru restorandan ayrılırken garsona iyi geceler demek ister ama bunu Fransızca ("*Bonne nuit!*") söylemeye çekinir. Yine bir şeyleri yanlış mı söylerim diye endişeye kapılarak Latince bir laf söyler: "*Nota bene!*"[2]

Felsefedeki birçok diyalog, hele ki felsefeci bir başka felsefeciyi eleştirmeye kalktığında, tam da böyle işlemez mi? Aristoteles'in Platon'a yönelttiği eleştiri bir dizi "*Nota bene!*" değil midir? Ve Marx'ın Hegel'e yönelttiği eleştiri, vb.

---

[1] Fransızcada "acele etmek" anlamına gelen "hâte" fiili ile İngilizcede "nefret etmek" anlamına gelen "hate" fiili arasındaki ses benzerliğinden kaynaklanan bir budalalık (ç.n.).
[2] "Önemli not", "dikkat çekilen not" (ç.n.).

Olası tüm şekillerde birbirinin ağzına dışkısını yapan, birbirini düzen ve aşağılayan aile fertlerinin tüm o kabalıklarının kolayca hakkından gelen "Aristokratlar" fıkrasının sahiden müstehcen bir versiyonunu pekâlâ hayal edebiliriz: Kendilerinden bir performans yapmaları istendiğinde yetenek avcısına Hegelci düşünce hakkında kısa bir ders verip, negatifliğin, içerip aşmanın, Mutlak Bilgi'nin filan esas anlamlarını tartışırlar ve bu performanstan şaşkına düşmüş yetenek avcısı bu garip gösterinin adını sorduğunda hep birden coşkuyla şöyle haykırırlar: "Aristokratlar!" Brecht'in o eski "Bir banka kurmanın yanında banka soymak nedir ki?" şeklindeki sağlam sloganını açımlayarak söyleyelim: Halis muhlis bir diyalektik tersinmenin sarsıntısının yanında, birbirlerinin ağzına sıçan aile fertlerinin rahatsız edici sarsıntısı nedir ki? Öyleyse, fıkranın adını tersine çevirmeliyiz belki de – aile üyeleri hardcore performanslarda uzmanlaşmış bir gece kulübünün müdürüne gider, Hegelci bir diyalog gerçekleştirir ve tuhaf performanslarının adının ne olduğu sorulduğunda hep bir ağızdan coşkuyla haykırırlar: "Sapıklar!"

İsa hakkında hoşça kaba bir fıkra vardır: Tutuklanıp çarmıha gerilmeden evvelki gece, takipçileri endişelenmeye başlamıştı – İsa hâlâ bakirdi, ölmeden önce biraz zevk yaşaması iyi olmaz mıydı? Bunun üzerine Mecdelli Meryem'den İsa'nın dinlenmekte olduğu çadıra gidip onu ayartmasını istemişler. Meryem bunu seve seve yaparım deyip çadıra gitmiş. Ama beş dakika sonra, dehşete düşmüş ve öfkeli bir halde çığlık ata ata kaçmış oradan. Takipçiler ona ne oldu bitti diye sormuş ve Meryem izah etmiş: "Kıyafetlerimi yavaşça çıkardım, bacaklarımı uzattım ve İsa'ya kukumu gösterdim; ona baktı ve 'Ne feci bir yara! İyileştirmek lazım!' dedi ve avucunu nazikçe üzerine koydu."

İşte bu yüzden, başka insanların yaralarını iyileştirmeye fazla hevesli insanlara karşı dikkatli olun. Ya yaramız hoşumuza gidiyorsa? Tıpatıp aynı şekilde, sömürgecilik yarasını doğrudan iyileştirmek (bilfiil sömürgecilik öncesi gerçekliğe dönmek) bir kâbus olurdu: Bugünün yerlileri kendilerini sömürgecilik öncesi gerçeklikte bulacak olsaydı, hiç kuşkusuz Mecdelli Meryem'in attığı o dehşetli çığlığı atarlardı.

İsa Mesih hakkında hoş bir fıkra vardır: Vaaz verip mucizeler gerçekleştirmek gibi hayli zahmet isteyen işlerin ardından biraz rahatlamak isteyen İsa, Celile Denizi kıyısında mola vermeye karar vermiş. Havarilerinden biriyle golf maçı yaparken sıra zor bir vuruşu yapmaya gelmiş; İsa kötü bir vuruş yapmış, top suya kaçmış, bunun üzerine İsa her zamanki numarasını yapmış: Suyun üzerinde yürüyüp topun olduğu yere gelmiş, aşağı eğilmiş ve topu almış. İsa aynı vuruşu yapmaya kalktığında, havarisi ona bunun çok zor bir vuruş olduğunu, bunu ancak Tiger Woods gibi birinin yapabileceğini söylemiş. İsa "Ne diyorsun be, Tanrı'nın oğluyum ben, Tiger Woods'un yapabildiğini ben de yapabilirim!" deyip topa vurmuş. Ama top yine suya gitmiş ve İsa topu geri getirmek için yine suyun üzerinde yürümeye başlamış. Tam bu sırada, bir grup Amerikalı turist yanlarından geçiyormuş ve olan biteni gözleyenlerden biri, havariye dönüp şöyle demiş: "Aman Allahım, şuradaki herif kim? Kendini İsa filan mı sanıyor ne?" Havari vermiş yanıtı: "Hayır, tip kendisinin Tiger Woods olduğunu sanıyor!"

Fantazmatik özdeşleşme işte böyle işler: Kimse, Tanrı'nın kendisi bile, doğrudan doğruya neyse o değildir; herkesin dışsal, merkezsizleşmiş bir özdeşleşme noktasına ihtiyacı vardır.

İsa'nın Yahudi bir aileden geldiğine emin olabilmemize dayanak olan üç sebep vardır: (1) Babasının mesleğini devralmıştı; (2) annesi oğlunun bir tanrı olduğunu düşünmüştü; (3) anne ve babasının cinsel ilişkileri olduğunu tasavvur bile edememişti.

Yehuda'nın İsa'ya gerçekten ihanet etmediğinden nasıl emin olabiliriz? Yahudiler hakkında ne düşünülürse düşünülsün, sattıkları şeylerin değerini bilirler, yani hiçbir Yahudi sırf 30 gümüş talent için bir tanrıyı satmazdı!

1930'ların ortalarında Bolşeviklerin Politbüro'sunda hararetli bir tartışma dönüyordu: Komünizmde para olacak mıdır olmayacak mıdır? Solcu Troçkistler paranın olmayacağını, çünkü paraya yalnızca özel mülkiyetli toplumlarda ihtiyaç duyulduğunu, Buharin'in sağcı taraftarları ise komünizmde elbette para olacağını, çünkü her karmaşık toplumun ürünlerin mübadelesini düzenlemek için paraya gereksinim duyduğunu iddia ediyordu. En sonunda, Stalin Yoldaş devreye girip Solcu ve Sağcı sapmaların her ikisini de reddettikten sonra, hakikatin karşıtların üst bir diyalektik sentezi olduğunu iddia etmişti. Diğer Politbüro üyeleri ona bu sentezin nasıl bir şey olduğunu sorduğunda, Stalin sakince şu cevabı vermişti: "Para olacak ve para olmayacak. Bazılarının parası olacak, bazılarınınsa olmayacak."

"Olumsuzlamanın olumsuzlanması"nda yaşanan hayati kayma demek ki alanın kendisinde gerçekleşen beklenmedik bir değişimdir – bu değişim öznenin konumunun altını oyar ve onu yeni ve çok daha dolaysız bir şekilde eylemin içine çeker. Böyle bir değişimin hoş bir örneğini vereyim: Moskova'daki yerel bir Komünist parti toplantısında, Petrov sonu bir türlü gelmek bilmeyen bir rapor okumaktadır. İlk sırada oturanlar arasında bir adamın besbelli sıkıldığını fark edince ona "Hey, sana diyorum, bahsettiğim bu Buliyanof'un kim olduğunu biliyor musun?" "Hiçbir fikrim yok," diye cevaplar adam ve Petrov hemen verir cevabını: "Görüyorsun değil mi, parti toplantılarına daha sık gelsen ve daha dikkatle kulak kesilseydin, Buliyanof'un kim olduğunu bilirdin!" Adam da cevap vermek için hiç beklemez: "Ama peki sen Petrov, Andreyev'in kim olduğunu biliyor musun?" Petrov yanıtlar: "Hayır, Andreyev diye bir tanıdığım yok." Bunun üzerine adam sakince şu sonuca varır: "Parti toplantılarına daha az katılsaydın ve evinde olup bitenlere dikkatle kulak kesilseydin, Andreyev'in sen burada sıkıcı konuşmalarını yaparken karını düzen herif olduğunu bilirdin!"

1990'ların ortalarında uydurulmuş, Bill Clinton'ın ayartıcılık yeteneğini öven bir fıkrada da beklenmedik şekilde kabalığa dönülür: Clinton ve Papa aynı gün ölür; ne var ki ilahi yönetim katındaki karışıklıklardan ötürü, Clinton cennete gider, Papa ise cehenneme. Aradan birkaç gün geçtikten sonra hatanın farkına varılır ve ikisine yerlerini değiştirme emri verilir; cennet ve cehennemi birbirine bağlayan asansörün önünde kısa bir süreliğine buluşurlar. Clinton'ın cennetten geldiğini gören Papa ona şu soruyu sorar: "Söylesene bana, Bakire Meryem nasıl? Onunla buluşmak için sabırsızlanıyorum!" Clinton gülerek cevap verir: "Kusura bakma, ama artık bir bakire değil."

Bir sahnenin anlamı öznel noktadaki bir kaymayla büsbütün değişebilir. Buna örnek olarak bir Sovyet fıkrasını verebiliriz: Brejnev ölür ve cehenneme gider. Gelgelelim, büyük bir önder olduğu için, tura çıkıp kalacağı odayı seçme ayrıcalığı tanınır ona. Rehber bir kapıyı açar ve Brejnev, Hruşçov'u bir kanepede, kucağındaki Marilyn Monroe'yu ateşli bir şekilde öpüp okşarken görünce neşeyle haykırır: "Bu odada kalmamda bir sakınca yok!" Rehber hemen yanıt verir: "O kadar sabırsız olmayın, yoldaş! Burası Hruşçov'a değil, Marilyn Monroe'ya ayrılan oda!"

1960'ların başlarında uydurulmuş bir fıkra, önceden varsayılmış inanç paradoksunu hoş bir şekilde ortaya koyar. İlk kozmonot Yuri Gagarin uzaya gittikten sonra, Komünist Parti'nin genel sekreteri Nikita Hruşçov onu makamında kabul etmiş ve Gagarin ona gizli gizli şöyle demiş: "Yoldaş, biliyor musun, gökyüzünde Tanrı ve meleklerini gördüm. Hıristiyanlık haklıymış!" Hruşçov cevaben kulağına şöyle fısıldamış: "Biliyorum, biliyorum, ama ağzını açma, bunu kimseye söyleme!" Bir hafta sonra, Gagarin bu sefer Vatikan'ı ziyaret etmiş ve Papa onu makamında kabul etmiş. Sır verir gibi şunu demiş Papa'ya: "Biliyor musunuz, gökyüzüne çıktım ve ne Tanrı'ya ne de meleklere şahit oldum..." "Biliyorum, biliyorum," diye araya girmiş Papa, "ama ağzını açma, bunu kimseye söyleme!"

Zebur 23:4'te söylenenleri geliştirip Hegelci bir üçlüye bile dönüştürebiliriz: "Ölüm gölgesinin vadisinden geçsem bile/Hiçbir kötülükten korkmam ben/Çünkü sen benimlesin/Çomağın, değneğin güven verir bana." Bunun ilk olumsuzlaması, bunun getto-repçi versiyonunda olduğu gibi, öznel konumun baştan aşağı tersyüz edilmesi olurdu: "Ölüm gölgesinin vadisinden geçsem bile, hiçbir kötülükten korkmam ben, çünkü ben tüm bu vadideki en adi lavuğum!" Ardından, İyi ve Kötü karşıtlığını "yapıbozumu"na uğratmak suretiyle tüm alanı değiştiren, olumsuzlamanın olumsuzlaması gelir: "Ölüm gölgesinin vadisinden geçsem bile, hiçbir kötülükten korkmam ben, çünkü İyi ve Kötü metafizik ikili karşıtlardan ibarettir!"

Hegelci üçlünün mantığı, seks ve migren arasındaki ilişkinin üç versiyonuyla mükemmelen tasvir edilebilir. Klasik sahneyle başlarız: Bir adam eşiyle seks yapmak ister ve ondan şu cevabı alır: "Özür dilerim tatlım, feci bir migrenim var, şu an yapamam!" Daha sonra, bu ilk konum feminist özgürleşmeyle birlikte olumsuzlanır/tersine çevrilir – seks isteyen taraf şimdi kadındır ve zavallı yorgun adam şöyle der: "Özür dilerim tatlım, feci bir migrenim var şu an..." Mantığın tümünü yine tersine çeviren o olumsuzlamanın olumsuzlandığı son uğrakta, yani aleyhte savın lehte sava dönüştüğü zaman, kadın şunu der: "Tatlım, feci bir migrenim var, o yüzden beni canlandırmak için hadi biraz sevişelim!" İkinci ve üçüncü versiyonlar arasında, hayli kasvetli bir radikal negatiflik uğrağı bile hayal edilebilir: Adamın da kadının da migreni tutmuştur ve sessizce birer fincan çay içmeye karar verirler.

Orpheus Euridyke'ye bir bakış atmak için etrafında bir kez dönüp onu kaybettikten sonra, Tanrı onu teselli eder – evet, etten kemikten bir insan olarak onu kaybetmiştir, ama şu andan itibaren, onun o cânım özelliklerini her yerde, göklerdeki yıldızlarda, sabahleyin parıldayan çiylerde görebilecektir. Orpheus bu tersine dönüşteki narsisistik çıkarı hızla kabul eder: Önünde uzanan Euridyke'yi şairane bir tavırla öve öve mest olur. Kestirmeden söylemek gerekirse, artık O'na âşık değildir; ona olan aşkını sergileyen kendi görüşünü seviyordur.

Bu durum Orpheus'un niçin dönüp geriye bakarak işleri berbat ettiği şeklindeki o ebedi soruyu cevaplamak için yeni bir komik ışık sunar elbette. Burada karşımıza, ölüm dürtüsü ile yaratıcı yüceltim arasındaki bağ çıkar sadece: Orpheus'un geriye dönüp bakması kelimenin dar anlamıyla bir sapkın edimdir; Euridyke'yi yüce şairane ilhamın nesnesi olarak yeniden kazanmak üzere bile bile kaybeder. (Bu fikir Klaus Theweleit tarafından geliştirilmişti.) Ama bir adım daha atmamız gerekmez mi? Peki ya, sevdiğinin içine düştüğü çıkmazın ayırdında olan Euridyke'nin kendisi, onu arkasına dönmeye kışkırttıysa? Ve şöyle bir akıl yürütmede bulunmuş olamaz mı: "Bana âşık olduğunu biliyorum; ama gelecekte büyük bir şair olabilir, bu onun kaderi ve benle mutlu mesut evliyken bunu gerçekleştiremez – o halde yapabileceğim yegâne etik şey kendimi feda etmek, onu arkasına dönmeye kışkırtıp beni kaybetmesini sağlamaktır ki böylece hak ettiği gibi büyük bir şair olabilsin." Bunun üzerine, onun dikkatini çekmek için hafifçe öksürmeye ya da benzer bir şey yapmaya başlar.

İki Yahudi arkadaş bir Katolik kilisesinin önünden geçiyormuş. Kilisenin duvarında, Katolik olmayanlara hitap eden büyük bir afiş asılıymış: "Bize gelip Katolikliği kabul ederseniz hemen 30.000 dolar nakit para alacaksınız!" Yürümeye devam eden iki arkadaş bu teklifin ciddi olup olmadığını tartışmaya başlamış. Bir hafta sonra, aynı kilisenin önünde yeniden buluşmuşlar ve biri diğerine sırrını açmış: "O teklifin ciddi olup olmadığını hâlâ merak ediyorum." Bunun üzerine arkadaşından küçümser bir tavırla şu cevabı almış: "Ah siz Yahudiler, aklınız fikriniz para!"

Rumen komünist yazar Panait İstrati büyük tasfiyelerin yapılıp göstermelik mahkemelerin düzenlendiği 1930'ların ortalarında Sovyetler Birliği'ne gittiğinde, düşmanlara şiddet uygulamak gerektiği konusunda kendisini ikna etmeye çalışan bir Sovyet yetkili ona şu deyişi hatırlatmış: "Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsın." İstrati ise şu özlü cevabı vermiş: "Pekâlâ. Kırılmış yumurtaları görebiliyorum. Peki ama omletiniz nerede?"

IMF'nin dayattığı kemer sıkma önlemleri konusunda da aynı şeyi söylemeliyiz. Yunanların şunu demeye hakkı olduğundan hiç ama hiç şüphe etmemeliyiz: "Eyvallah, Avrupa'nın tamamı için yumurtalarımızı kırıyoruz, peki ama bize vaat ettiğiniz omlet nerede?"

1968'de Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgal etmesinin ardından popüler olan bir Sovyet karşıtı fıkra vardır: Bir peri kraliçesi bir Çekin yanına yaklaşır ve ona üç dileğini yerine getirmeye hazır olduğunu söyler. Çek hemen ilk dileğini söyler: "Çin ordusu ülkemi bir aylığına işgal etsin, sonra da geri çekilsin!" Peri kraliçesi sonra diğer iki dileğinin ne olduğunu sorar ve şu cevabı alır: "Aynısı bir kez daha olsun! Çinliler gelip bizi tekrar tekrar işgal etsin!" Afallamış kraliçe ona niçin böyle acayip bir dilekte bulunduğunu sorunca, Çek yüzünde hınzır bir gülüşle yanıt verir: "Çünkü Çinliler bizi işgal edecekleri her seferde, buraya gelip dönerken Sovyetler Birliği'nden geçmek zorunda kalacak!"

Aynısı "dişil mazoşizm" ve bilhassa da kadın kahramanların acıtıcı tutkularının tadını çıkardığı du Maurier hikâyeleri için de geçerlidir: Yer-kaydırma mantığını izlerler; yani, onları layığıyla yorumlayabilmek için, bir kadın tekrar tekrar "Çin ordusu tarafından işgal edilirken" hedef alınan üçüncü (eril) özneye odaklanılmalıdır.

Hıristiyanlıktaki lekesiz doğum meselesinin İbranicede (basitçe, "genç kadın" anlamına gelen) *alma* kelimesinin "bakire" diye yanlış çevrilmesine dayandığını kabul etmeye yöneltecek sağlam gerekçeler vardır: "Öyle görünüyor ki Batı medeniyetinin iki bin yıl boyunca kutsanmış bir cinsel nevroz yaşamış olmasının tek sebebi Matta ve Luka'nın İbranice okuyamamasıydı" (Sam Harris, *The End of Faith*). Müslüman cennetinde şehitleri bekleyen yetmiş "bakire" anlayışının da yine bir yanlış çeviriden kaynaklandığını kabul etmeye yöneltecek sağlam gerekçeler vardır. *Huri* kelimesini kullanan Kur'an, tatlı niyetine yenen "beyaz kuru üzüm" anlamına gelen Aramice *hur* kelimesini kullanan ilk Hıristiyan metinlere yaslanmıştı. Önderinin vaadini sözcüğü sözcüğüne yorumladığından dolayı intihar bombası patlatıp şehit olmaya karar veren genç bir adamın neyi sözcüğü sözcüğüne yorumladığına bakalım: "Cennet'in kapıları sizler için açılmıştır. Bal ırmaklarının kıyılarında sizleri bekleyen siyah gözlü bakireler vardır." "Kendini kankalarıyla dolup taşan bir cennette bulan" bu genç adamın "yetmiş huri yerine bir avuç dolusu beyaz kuru üzüm geldiği" zaman yüzünde nasıl bir ifadenin uyanacağını hayal edelim.

Buradan klasik bir Bosna fıkrasına bağlanalım: Bir adam en iyi arkadaşını ziyarete gitmiş ve onu arka avluda tenis oynarken bulmuş – Agassi, Sampras ve diğer birinci sınıf oyuncular onunla bir maç yapmak için orada bekliyormuş. Şaşıran adam "ama sen hiç tenis oynamazdın! Ne ara oyununu bu kadar hızlı geliştirmeyi başardın?" diye sorunca arkadaşı cevap vermiş: "Evimin arkasındaki göleti görüyor musun? Onun içinde büyülü bir Japon balığı var; ona bir dileğini söylersen onu hemen gerçekleştiriyor!" Arkadaşı gölete gitmiş, balığı görmüş ve ona dolabının parayla dolup taşmasını

istediğini söylemiş ve dileğinin gerçekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek için eve koşmuş. Dolaba yaklaştığında, dört bir yandan bal aktığını fark etmiş. Küplere binen adam bu sefer arkadaşına doğru koşup ona "Ama ben para istemiştim, bal değil!" diye bağırmış. Arkadaşı ise sakince yanıt vermiş: "Ah, sana söylemeyi unutmuştum, balığın duyma bozukluğu var ve dilekleri bazen yanlış anlıyor. Burada koşup durmaktan ve bu aptal oyunu oynamaktan ne kadar canımın sıkıldığını görmüyor musun? Zannediyor musun ki gerçekten de böyle olağanüstü bir tenis maçı yapmak istemiştim?" Bu hikâyede, tıpkı kendisine bir avuç dolusu kuru üzüm sunulan zavallı Müslüman savaşçı hikâyesinde olduğu gibi, Kafkaesk bir vurgu yok mudur?

Beethoven'ın popüler piyano eseri "Für Elise"yi ("Elise İçin") konu alan, "ilkel" Bosnalıları medenileştirmek için yollanan Batı Avrupalı öğretmenlerle dalga geçen hoşça kaba bir Bosna fıkrası vardır: Lisede verilen müzik tarihi dersinde, bir kadın öğretmen Beethoven'ı geleneksel bir şekilde, yani olguları öğrenerek değil, daha yaratıcı bir şekilde ele alacaklarını, yani her öğrencinin aklına gelen bir fikirden ya da imgeden bahsedeceğini ve sonra buna uyan bir Beethoven eserini belirteceğini söyler. Önce, utangaç bir kız söz alır: "Ormanın önünde güzel bir çayır uzanıyor ve geyikler bir dereden su içiyor... Pastoral Senfoni!" Ardından bir oğlan konuşur: "Devrimci savaş, kahramanlık, özgürlük... Eroica!" En sonunda, bir Bosnalı oğlan söz alır: "Büyük, kalın, kuvvetli, kalkmış bir malafat." Rahatsız olan öğretmen "Bu ne için?" diye sorunca oğlan "Elise için" der.

Oğlanın sözü, diziyi "diken" fallik gösteren mantığına uyar. Bunun sebebiyse organın adını açıkça anması değil, diziyi metafordan mecaz-ı mürsele geçerek sonlandırmasıdır: İlk iki öğrenci metaforik anlam sunarken ("Pastoral Senfoni" içinde bir dere olan bir çayırı akla getirir/simgeler, vs.) Bosnalı oğlanın bahsettiği kalkmış malafat akla Elise'yi getirmez, kendisini cinsel açıdan tatmin etmesi için Elise tarafından kullanılacaktır. (Burada tabi şöyle bir müstehcen ima daha vardır: Öğretmenin kendisi cinsel açıdan açtır, öğrencilerinin canını böyle aptal ödevlerle sıkmasına son verecek güzel bir sevişmeye ihtiyacı vardır.)

São Paolo'daki Café Photo'da komik bir tersine çevrilme hissi vardır. Reklamında bu mekân tasvir edilirken "özel dokunuşlu bir eğlence" tabiri kullanılır. Bana burasının üst sınıf fahişelerin müstakbel müşterileriyle buluştuğu bir yer olduğu söylenmişti. Bu olgu kamu tarafından pekâlâ bilinse de, resmi internet sitelerinde bu malumata rastlayamazsınız. Resmi açıklamada şöyle denir: "Akşamınızı geçirmek için en iyi refakatçileri bulacağınız yer." İşler burada gerçekten de özel bir dokunuşla ilerler: Çoğunlukla beşeri bilim öğrencilerinden oluşan fahişeler müşterileri bizzat seçerler. Erkekler (müstakbel müşteriler) mekâna girer, bir masayı seçip oturur, bir içki söyler ve bekler; kadınlar ise bu esnada onu gözlemlemektedir. Eğer kadınlardan biri onu kabul edilebilir bulursa, masasına yanaşıp oturur, kendisi için ona bir içki ısmarlatır ve düşünsel bir mevzu üzerinde, genelde kültür hayatına ilişkin bir konu ve hatta bazen sanat teorisi hakkında sohbet etmeye başlar. Kadın erkeği yeterince parlak ve çekici bulursa, ona kendisiyle yatıp yatmayı istemediğini sorar ve ücretini belirtir. Feminist fahişelik diye bir şey olsaydı şayet, tam böyle bir şey olurdu herhalde. Ne var ki bu feminist vurgunun bedeli, çoğu zaman olduğu gibi, sınıfsal bir kısıtlamayla ödenir: Gerek fahişelerin gerekse de müşterilerin kökeni üst ya da en azından üst-orta sınıftır.

Bundan birkaç yıl önce, Sloven feministler güneş losyonu yapan büyük bir kozmetik fabrikasının reklam afişine büyük bir tepki göstermişti. Söz konusu reklamda, sıkı mayolar giymiş, güzelce bronzlaşmış bir dizi kadın arkadan gösteriliyordu ve bir de "her birinin kendi faktörü var" diye bir logo yerleştirilmişti. Bu reklam, elbette, iki yana çekilebilecek bir söze dayanmaktadır: Logo görünüşte, farklı deri *türleri için farklı* güneşten-koruma faktörleriyle müşterilere sunulan, o güneş losyonuna gönderme yapmaktadır; gelgelelim, bunun tüm etkisi şu bariz eril-şovenist okumaya yaslanmaktadır: "Eğer bir adam kadının faktörünü, onu harekete geçireni, onu tahrik eden şeyi bilirse onu ele geçirebilir!" Temel fantaziye dair Freudcu yorum, ister kadın ister erkek olsun, her öznenin kendi arzusunu düzenleyen böyle bir "faktör"e sahip olduğunu söylerdi: "Arkasından bakıldığında, ellerini yere koyup dizlerinin üzerine çökmüş bir kadın" Kurt Adam'ın faktörüdür; –cinsel organının çevresinde kıl olmayan bir kadını andıran– bir heykel ise Ruskin'in faktörüdür, vs. Bu "faktör"ün farkında olmamızın moralimizi yükselten, bizi şenlendiren herhangi bir yanı yoktur: Bu farkındalık asla öznelleştirilemez; tekinsizdir ve hatta dehşet vericidir, zira özneyi bir şekilde "sahip olunan bir şey olmaktan çıkarmakta", "haysiyet ve özgürlüğün ötesinde" bir kuklavari düzeye indirgemektedir.

Basınçlı su ile sorgulama tekniğinin işkence olup olmadığı tartışmasını düpedüz saçma bularak bırakmak gerekir: Basınçlı su ile sorgulama tekniği, ağzını bıçak açmayan terörist-şüphelileri, acı vermek ve ölümle korkutmak yoluyla değil de nasıl konuşturur? "İşkence"nin yerine "geliştirilmiş sorgulama tekniği" ibaresinin geçirilmesi konusuna gelirsek, burada Siyaseten Doğrucu mantığın bir uzantısıyla karşı karşıya olduğumuzu belirtmek gerekir: Nasıl ki "engelli" yerine "fiziksel açıdan zorlanmış" ibaresi getiriliyorsa, "işkence" de "geliştirilmiş sorgulama tekniği" olmaktadır (öyleyse "tecavüz" yerine "geliştirilmiş ayartma tekniği" de denebilir pekâlâ). Bu bağlamdaki hayati mesele şudur: İşkence –devletin icra ettiği kaba şiddet– tam da kamusal dil simgesel şiddet kurbanlarını korumak amacıyla Siyaseten Doğrucu kılındığı zaman kamusal açıdan kabul edilebilir hale getirilmişti. Bu iki fenomen aynı madalyonun iki ayrı yüzüdür.

Kierkegaard'un *Endişe Kavramı*'nda eşi menendi görülmemiş komik bir an vardır. Kierkegaard burada (on üçüncü yüzyılda Paris'te yaşamış skolastik teolog) Simon Tornacensis'in bir düşüncesini alay edercesine Hegel karşıtı bir dille tasvir eder: "[Tornacensis] Tanrı'nın Teslis'e dair bir delil temin ettiğinden ötürü kendisine borçlu olduğunu düşünüyordu... Bu hikâyenin sayısız benzeşimi vardır ve zamanımızda spekülasyon öyle bir otorite yüklenmiştir ki tıpkı genel meclisin kendisini mutlak mı yoksa sınırlı mı bir kral yapacağını öğrenmeyi endişeyle bekleyen bir kral gibi, neredeyse Tanrı'yı kendisinden emin hissettirmemeye çalışmıştır."

Kierkegaard, hiç kuşkusuz, Tanrı'nın varlığını mantıksal olarak ispatlamaya dönük çabaları saçma ve manasız mantıksal temrinler diye değerlendirerek elinin tersiyle iter (sahici dinsel tecrübeyi idrak edemeyen böyle bir akademik idraksizliğe verdiği örnek, Hegel'in diyalektik düzeneğiydi); gelgelelim, Kierkegaard'un mizah anlayışı, varlığı adeta bir felsefecinin mantıksal temrinlerine bağlıymış, felsefecinin muhakemesinin gerçekte sonuçları varmış ve delil yeterli olmazsa, varlığı tehlike altına girermiş gibi dehşet içinde sonucu bekleyen o harika Tanrı imgesine karşı koyamaz. Bu Kierkegaardcı muhakeme doğrultusunda bir adım daha bile atılabilir: Hiç şüphesiz, onu Tornacensis'in sözüne çeken husus, endişe içinde bekleyen Tanrı şeklindeki kâfirane fikirdi. Burada kurulan siyasi koşutluk son derece mühimdir, zira Kierkegaard bizatihi Tanrı ile kralı kıyaslamaya başvurur: Felsefecinin kestirilemez fikrine maruz kalan Tanrı, halk meclisinin kestirilemez fikrine maruz kalan kralı andırır. Peki burada anlatılmak istenen şey nedir? Her iki durumda da, liberal dekadansı reddetmemiz ve mutlak monarşiyi mi seçmemiz gerekiyordur? Bu basit ve açık gibi duran bu çözümü karmaşıklaştıran bir

şey vardır ki o da Kierkegaard'a göre, Diriliş'in (tam anlamıyla komik) noktasının Tanrı-kralın bir dilenciye, zavallı bir sıradan insana dönüşüyor olmasıdır. Öyleyse Hıristiyanlığı Tanrı'nın tahtından inmesi paradoksu (Tanrı, yerini Kutsal Ruh adı verilen inananlar meclisine teslim etmek üzere tahtından iner) olarak kavramak daha doğru olmaz mıydı?

Aşırı keyif vermeyi vaat eden, ama aslında aşırı keyfin yokluğundan başka bir şeyi yeniden üretmeyen birçok nesne veya alet vardır. Piyasadaki son moda ise vibratörün erkekler için tasarlanmış karşılığı olan, "Stamina Training Unit"tir (Dayanıklılık Eğitimi Ünitesi): el fenerine benzeyen (dolayısıyla elde taşındığında insanı utandırmayan) bir mastürbasyon aleti. Erekte olmuş penisi tepedeki deliğin içine sokar ve aleti yukarı aşağı hareket ettirip tatmine ulaşmaya çalışırsınız. Bu ürün farklı renkler, boyutlar ve cinsel penetrasyona yönelik üç ana deliği andıran (ağız, vajina, anüs) biçimlerle (kıllı ya da kılsız, vb.) satılıyor. Bunu satın almakla, tam insanın o sıkıntı verici ilave yükünden yoksun olan kısmi nesneyi (erojen bölge) almış oluyorsunuz sadece. Mahrem hayatımızın temel dayanaklarının altını oyan bu yeni cesur dünyayla nasıl başa çıkacağız? Nihai çözüm şu olurdu herhalde: Dayanıklılık Eğitimi Ünitesi'nin içine bir vibratörü sokup ikisini birden çalıştırırdık ve tüm eğlenceyi bu ideal çifte bırakırdık; iki gerçek insan partneri olan bizler ise yakınlardaki bir masaya oturur, çayımızı içer ve haz alma görevimizi, öyle büyük bir çaba sarf etmeden, yerine getirmiş olmamızın tadını sakince çıkarırdık. Ve belki de, bardağımıza çay koyarken ellerimiz kavuşursa, gerçek bir romansın parçası olarak kendimizi yatakta bulabilir ve haz almaya yönelik herhangi bir süperego baskısının dışında cinselliğin tadını çıkarabiliriz.

Emniyet teşkilatındaki rüşvetçiliği dalgaya alan eski bir Yugoslav fıkrası vardır: Bir polis habersizce evine gider ve karısını besbelli şehvete ve heyecana kapılmış halde yataklarında çırılçıplak yatarken bulur. Acaba onu başka bir adamla bastım mı diye şüpheye kapılıp odanın etrafını yoklamaya başlar. Kocası yatağın altına bakmak için eğildiğinde karısının beti benzi atar; ama bir iki saniye süren fısıldaşmadan sonra, polis yüzünde tatmin olmuş, halinden memnun bir sırıtışla doğrulup "Kusura bakma canım, yanlış alarmmış. Yatağın altında kimse yok!" der. Elinde ise sıkı sıkı kavradığı, yüksek meblağda bir deste para vardır.

İsrail'in politikalarını kayıtsız şartsız destekleyen köktenci Hıristiyanlar, Sol'un bu politikalara yönelik eleştirilerini kabul etmiyorlar; günlük Viyana gazetelerinden *Die Presse*'de Temmuz 2008'de yayımlanan harika bir karikatür bu savı konu etmekteydi. Karikatürde yer alan Nazi görünümlü iki tıknaz Avusturyalıdan birisinin elinde bir gazete vardır ve arkadaşına şöyle demektedir: "İşte yine görüyoruz; tamamen meşru bir anti-Semitizm ucuz bir İsrail eleştirisi adına nasıl da istismar ediliyor!" Bugün İsrail devletinin müttefikleri işte bunlar.[1]

Bundan yıllar önce, siyaseten doğruculuğun başkentlerinden biri olan Santa Cruz kampüsünde, incitici ve aşağılayıcı olmadan ve hatta biriyle dalga geçmeden eğlenceli olabilen türden espriler geliştirdiklerini söylemişlerdi bana. Misal: "Bir gün bir üçgenle bir daire karşılaşmış..." Bunun üzerine, tahmin edilebileceği gibi, hemen yapıştırmıştım cevabımı: "Bir üçgenle daire karşılaştığında ne olduğu umurumda değil, bir esprinin tüm manası birinin incinmek, aşağılanmak filan zorunda olmasıdır!" Haksız mıydım acaba? Nasıl ki cinsellik dolaysız bir içerik meselesi değil de bu içeriğe biçimsel açıdan nasıl muamele edildiği meselesiyse, bir espriyi komik yapan şey de içeriğinden ziyade büsbütün biçimsel veçhesi olamaz mıydı? Fakat esas soru şudur elbette: Bu biçim tek başına işleyebilir mi? Yoksa "pis" konularla (seks, şiddet, vb.) ilgili olumsal bir pozitif içerik anlamında, "küçücük bir gerçeklik parçası"na mı ihtiyacı vardır?[2]

Sovyetler Birliği zamanından harika derecede aptal (ve apolitik!) bir fıkra anlatalım: Birbirini tanımayan iki adam trende aynı kompartımanda karşı karşıya oturuyormuş. Uzun bir sessizliğin ardından biri diğerine aniden seslenmiş: "Hiç köpek düzdün mü?" Bu soruya şaşıran diğeri, "Yoo, ya sen?" diye cevap vermiş. "Tabii ki, hayır", demiş o da. "Sırf sohbet etmeye başlayalım diye sormuştum![13]

Çin'de halk, yerel parti şefleri hakkında, onların kaba zevkleri ve cinsel takıntılarıyla dalga geçtikleri müstehcen fıkralar anlatır. (Bu fıkralar sıradan insanların ağzından çıkmış değildir; daha ziyade üst *nomenklatura*'nın aşağı kadrolara yönelik tavrını ifade eder.) Bunlardan birini anlatalım: Küçük bir şehirdeki parti şefi büyük bir şehre gitmiş ve cilalı, yepyeni bir siyah çift ayakkabıyla geri dönmüştür. Genç sekreteri ona çay getirdiğinde onu ayakkabılarının kalitesiyle etkilemek ister; kadın masaya doğru eğildiğinde ayaklarını eteğinin altına getirir ve külotunun mavi olduğunu görebildiğini söyler (gıpgıcır ayakkabısı ayna gibidir ya). Ertesi gün flört etmeye devam eder ve ona bugün külotunun yeşil olduğunu söyler. Üçüncü günse, sekreter külot giymemeye karar verir; bu sefer ne yansıyor diye ayakkabısına bakan parti şefi can havliyle bağırır: "Bu ayakkabıları daha yeni aldım ve yüzeyinde daha şimdiden koca bir çatlak var!"

Son kaydırmada, şef tam da yansıyan "şeyin kendisini" (külotla kapatılmamış vajinal yarık) gördüğünde, onu tanımaktan geri adım atar ve onu kendisini yansıtan aynanın bir özelliği (cilalanmış ayakkabısındaki çatlak) olarak okur. Burada, şefin kaba övüngenliğinin altında, gizli bir nezaket jesti bile bulabilir: İnce bir yanlış-tanımayla, gördüğü şey hakkında kaba bir yorumda bulunmak yerine bir ahmak gibi görünmeyi yeğlemektedir. Buradaki prosedür fetişist kaydırmadaki prosedürden farklıdır: Öznenin algısı (fetişist saplantıda olduğu gibi) açılan vajinayı doğrudan görmesinden önceki, vajinadaki yarığı görmesinden önceki son şeyde takılıp kalmaz; yani ayakkabısı onun fetişi değildir; yarığı hiç beklenmedik şekilde ve kazara gördüğünde, onu adeta kendisinininmiş gibi, kendi kusuru olarak üstlenir.[4]

İyi-kötü-iyi haber şeklindeki tüm üçlüyü kapsayan önce iyi haber/sonra kötü haber şeklindeki tıp şakasının hayli zalim bir versiyonu nihai "uzlaşı"yı içeren Hegelci üçlüyü işe yarar bir şekilde gözler önüne serer: Karısı uzun ve riskli bir ameliyat geçirdikten sonra, kocası doktora yanaşmış ve sonucu öğrenmek istemiş. Doktor şöyle cevap vermiş: "Karınız hayatta, muhtemelen sizden daha uzun yaşayacak. Ama bazı komplikasyonlar var: Anal kaslarını artık kontrol edemeyecek, dolayısıyla dışkı anüsünden devamlı akıp duracak; vajinasından da kötü kokan sarımtırak bir pelte akacak, dolayısıyla hiç seks yapılamayacak. Buna ilaveten ağzında işlev bozukluğu var ve gıdalar ağzından dışarı düşecek..." Kocanın yüzünde giderek artan panik ifadesini fark eden doktor şefkatle omzuna vurmuş hafifçe ve gülümsemiş: "Endişelenmeyin, sadece şaka yapıyordum! Her şey yolunda – karınız ameliyat sırasında öldü."[5]

Polonya Yahudisi bir kadının konu alındığı müthiş derecede kaba bir Yahudi fıkrası vardır. Kadın meşakkatli geçen bir günün ardından fena halde yorulmuştur. Kocası eve gelir, o da yorgundur, ama cinsel açıdan uyarılmış hisseder kendini ve eşine şöyle der: "Seninle şu an sevişemem, ama biraz rahatlamaya ihtiyacım var. Benimkini ağzına alıp spermlerimi yutabilir misin? Bu bana çok iyi gelecek." Eşi ona şöyle cevap verir: "Tatlım, şu an bunu yapamayacak kadar yorgunum. Mastürbasyon yapıp bir bardağa boşalsana, yarın sabaha içerim onu, olmaz mı?"

•

Bu kadın –erkeklerin rasyonel analiz, kadınlarınsa bütüncül-sezgisel muhakeme safında durduğu şeklindeki klişenin aksine– Anlama'nın acımasız bir dişil kullanımına, doğal olarak bir arada duranı ayırma gücüne dair bir örnek sunmuyor mu?[6]

İtalyancadaki o meşhur *se non è vero, è ben trovato* deyimini düşünelim – "doğru değilse bile, dayanağı sağlam (isabetli)." Bundan dolayı, ünlü insanlar hakkında anlatılan anekdotlar, uydurulmuş olsalar bile, gerçek özelliklerinin sayılıp dökülmesine kıyasla kişiliklerinin özünü genelde daha doğru bir şekilde yansıtır – bu bağlamda da, Lacan'ın belirttiği üzere, "hakikatin kurgusal bir yapısı vardır." Sırpça-Hırvatçada, bu ifadenin simgesel kurgunun proto-psikotik reddini mükemmelen örnekleyen harikulade müstehcen bir versiyonu vardır: *se non è vero, jeben ti mater!* "Jebem ti mater" ("yebem ti mater" diye okunur ve "Ananı sikerim" anlamına gelir) en yaygın kaba aşağılamalardan biridir; espri ise aynı sayıda heceye sahip *e ben trovato ile jebem ti mater* arasındaki neredeyse kusursuz uygunluğa dayanır elbette. Söz konusu anlam böylece müstehcen bir öfke patlamasına, ötekinin en mahrem ilksel nesnesine yönelik bir saldırıya dönüşür: "Doğru olsa iyi olur – doğru değilse, ananı sikerim!" Bu iki versiyon bir yalan olduğu düpedüz ortaya çıkan bir şeye verilen iki tepkiyi açıkça ortaya koyar: hiddetli bir reddiye ya da onu "içerip aşarak" "daha yüksek" bir hakikate varma, "daha yüksek" bir hakikate yüceltme. Psikanalitik açıdan bakıldığında, bunların arasındaki fark dışta-tutma (*Verwerfung*) ile simgesel töz-değişimi arasındaki farktır.[7]

Shakespeare'in oyunlarını gerçekten yazanın kim olduğu muammasına atıfta bulunan espriyi biliriz: "William Shakespeare değil, ama aynı adı taşıyan başka biri." Lacan "merkezsizleşmiş özne" derken bunu kasteder, özne simgesel kimliğini/özdeşliğini sabitleyen adla işte böyle ilişkilenir: John Smith (daima, tanım gereği, kendi mefhumu içinde) John Smith değil, aynı adı taşıyan başka biridir. Shakespeare'in Juliet'inin malumu olduğu üzere, asla "o ad" değilimdir – gerçekten John Smith olduğunu düşünen John Smith psikotiktir.[8]

Bir teneke kutuyu topla vurmaya çalışarak oyun oynayan iki arkadaşı konu alan bir fıkra, bu (büyük) Öteki'nin eksikliğini ya da kusurluluğunu müthiş bir yalınlıkla ortaya koyar. Tekrarlanan atışlardan sonra "Şeytan aşkına, kaçırdım!" der biri. Sofu bir dindar olan arkadaşı yakınır: "Ne cüretle böyle konuşursun, bu bir küfür! Seni bir yıldırım çarpsın da Allah cezanı versin!" Hemen ardından şimşek çakar, lakin yıldırım sofu oğlanı çarpar. Fena halde incinen ve canını zor kurtaran çocuk yüzünü göğe çevirip şöyle der: "Ey Rabbim, neden gerçek suçluyu değil de beni çarptın?" Bunun üzerine yukarıdan derin bir ses peyda olur: "Şeytan aşkına, kaçırdım!"[9]

Fıkralarda çoğu kez böyle imkânsız bir bakış açısı seferber edilir. Güncel bir Çin seks fıkrasında annelerinin rahminde fetüs halde bulunan ikiz erkek kardeşler arasında geçen bir konuşma anlatılır. Biri diğerine şöyle seslenir: "Babamın bizi ziyaret etmesine bayılıyorum, ama her ziyaretinin sonunda niye öyle kaba davranıp bize tükürüp duruyor? Diğeri de verir cevabı: "Evet, amcamız daha kibar: Bize geldiğinde başında daima kauçuktan yapılma kibar bir şapka oluyor ve bize tükürmüyor!"[10]

Eski bir Sloven fıkrası anlatayım: Küçük bir erkek öğrencinin "Anne sadece bir tane var!" başlıklı kısa bir kompozisyon ödevi vardır ve bu ödevde, müstesna bir deneyim bağlamında, kendisini annesine bağlayan sevgiyi tasvir etmesi gerekmektedir. Oğlanımız kâğıda şunları yazar: "Bir gün eve beklenenden daha erken döndüm, çünkü öğretmen hastaydı. Annemi aradım ve onu yatakta bir adamla birlikte çıplak halde buldum ve bu adam babam değildi. Annem bana öfkeyle bağırdı: 'Ne öyle bakıyorsun, süzmesalak? Hadi git de buzdolabından iki soğuk bira kapıp getir bize!' Mutfağa koştum, buzdolabını açtım, içine baktım ve yatak odasına doğru bağırdım: 'Anne, sadece bir tane var!'"

Yorum yaparken tek bir ayırıcı işaretin her şeyi toptan değiştirmesinin müthiş bir örneği değil midir bu? (Tıpkı *Moby Dick*'in ilk sözcüklerinde yapılan o meşhur parodi gibi: "*Call me, Ishmael!*")[1] Aynı işlemi Heidegger'de ("hiçbir şey sebepsiz değildir" [*nihil est sine ratione/nothing is without reason*] cümlesini okurken vurguyu kaydırıp "Hiç[lik] sebepsizdir" [Nothing(ness) is without reason"] yorumunu çıkarmasında) ya da simgesel yasadaki yasak emrinin süperego tarafından yerinin değiştirilmesinde ("Don't kill!"den "Don't!... "Kill!"e geçişte)[2] görebiliriz. Gelgelelim, daha ayrıntılı bir yorum yapma riskine girmek gerekir. Bu fıkrada oğulun annesinin aşırı arzusuna işaret eden muammayla bir nevi Hamlet gibi karşı karşıya gelişi sah-

[1]Mina Urgan ve Sabahattin Eyuboğlu'nun tercümesiyle: "Bana İsmail deyin". Fakat İngilizcedeki "call" fiili "demek" anlamına geldiği gibi "aramak" anlamına da gelebilir; dolayısıyla ikinci kelimeden sonra virgül konunca bu cümle "beni ara, İsmail" diye okunabilir (ç.n.).

[2]"Don't" fiilin başına getirilen olumsuzluk fiilidir, tek başına kullanıldığında "yapma" anlamına gelir. "Kill" öldürmek, "don't kill" ise "öldürme!" demektir. Aynı etkiyi Türkçedeki "öldürme!" tabiriyle tek başına yapmak bana şu an pek mümkün görünmüyor (ç.n.).

nelenmektedir; bu açmazdan kaçmak için, anne deyim yerindeyse dışsal bir kısmi nesneye (böyle bir nesneye duyulan arzuya), yani bir kutu biraya sığınır ve maksadı oğlunun dikkatini rastgeldiği o müstehcen Şey'den uzaklaştırmaktır – talebindeki mesaj şudur: "Görüyorsun değil mi, yatakta bir adamla birlikte olsam bile, bana sadece senin getirebileceğin başka bir şeyi arzuluyorum, kendimi büsbütün bu adamla birlikte bir tutku döngüsüne kaptırarak seni dışlamıyorum!" İki kutu bira (aynı zamanda) temel gösterici ikiliye karşılık gelir, tıpkı Lacan'ın "Bilinçdışında Harf Kertesi" ("Instance of the Letter in the Unconscious") başlıklı metninde iki çocuğun tren penceresinden baktığı o meşhur iki tuvalet kapısı gibi. Bu açıdan bakıldığında, çocuğun cevabını anneye verilen esaslı bir Lacancı ders olarak okumak gerekir: "Kusura bakma anne, sadece bir tane gösteren var, o da sadece adam için, (kadın için) ikili gösteren yok, bu gösterense ur-verdrängt, ilksel olarak bastırılmış!" Ezcümle: Çıplak halde yakalandın, gösteren seni kapsamıyor. Peki ya tektanrıcılığın temel mesajı buysa, yani Öteki'nin Bir'e indirgenmesi değil, bilakis, ikili gösterenin her zaman çoktan eksik olduğunun kabulüyse? Bir ile onun "ilksel olarak bastırılmış" muadili arasındaki bu dengesizlik radikal farktır; o büyük kozmoloji çiftleri (*yin* ve *yang*, vb.) ise ancak farklılaşmamış Bir'in (*tao*, vb.) ufku içinde ortaya çıkabilir. Sıradan tüketim alanlarına dengeli bir ikilik katma çabaları bile (mesela birçok kafede bulunan, mavi ve kırmızı renkli yapay tatlandırıcı poşetleri) cinsel fark için simetrik bir gösterici çift sağlamak üzere sarf edilen ümitsiz bir başka çabayı ifşa eder (mavi "eril" poşetler ve kırmızı "dişil" poşetler). Cinsel farkın bu türden tüm çiftlerin nihai göstereni olduğunu söylemeye çalışmıyorum. Meramım daha ziyade şu: Bu tür çiftlerin çoğalması, doğrudan doğruya cinsel farka karşılık gelecek o kurucu ikili gösterici çiftin *eksikliğini* telafi etmeye yönelik bir çabadır.[11]

Bu "Hepsi-değil" mefhumunu daha iyi kavramak için, Lubitch'in *Ninotchka* filmindeki harikulade derecede diyalektik şakaya dönelim: Filmin bir yerinde filmin kahramanı kafeteryaya girer ve şöyle der: "Kahve istiyorum. Kremasız olsun, lütfen!" Garson da öteden seslenir: "Kusura bakmayın! Kremamız kalmadı. Sütsüz getirsem olur mu?" Her iki durumda da müşteri sade kahve alır, ama bu Bir-kahveye her seferinde farklı bir olumsuzlama eşlik eder, önce kremasız-kahve, sonraysa sütsüz-kahve. (Keza, 1990'da Doğu Avrupalılar hem komünizmsiz-demokrasiyi hem de kapitalizmsiz-demokrasiyi istemişti). Burada, eksikliğin kendisinin pozitif bir özellik işlevi gördüğü ayrımsallık mantığıyla karşılaşırız. Eski Yugoslavya'da Karadağlılar hakkında anlatılan bir fıkra (eski Yugoslavya'da Karadağ halkı tembel diye yaftalanırdı) bu paradoksu güzelce ortaya koyar: Karadağlı bir adam uyumaya giderken, yatağının başına biri dolu diğeriyse boş iki bardağı niçin bırakır? Geceleyin susayıp susamayacağını önceden düşünemeyecek kadar tembeldir de ondan. Bu fıkranın meramı şudur ki yokluğun bizatihi pozitif biçimde kaydedilmesi gerekir: Su dolu bir bardağınızın olması yetmez; çünkü Karadağlı susamış değilse bunu basbayağı görmezden gelecektir – bu negatif olgunun bizatihi kaydedilmesi, suya-gerek-olmayışının boş bardağın boşluğunda maddileşmesi gerekir. Bunun siyasi muadilini sosyalist dönemdeki Polonya'da anlatılan şu meşhur fıkrada bulabiliriz. Bir müşteri bir dükkâna girip şöyle der: "Tereyağınız yok galiba, di mi?" Şöyle cevap alır: "Kusura bakmayın, bizimki tuvalet kâğıdının olmadığı dükkân; caddenin karşısındaki dükkânsa tereyağının olmadığı dükkân!"[12]

Hearst şirketine ait bir gazetenin editörünün Hearst'ün kendisine sorduğu soruya ("hak ettiğin gibi uzun bir tatile çıkmayı niye istemiyorsun?") verdiği cevap da (aynı olmasa bile) buna benzerdir: "Gidersem, kaos olacağından, her şeyin dağılacağından endişeleniyorum – fakat gidersem, işlerin bensiz de her zaman olduğu gibi devam edeceğinden, benim aslında lüzumsuz olduğumu ispatlayacağından daha da fazla endişeleniyorum!" Belirli bir negatif tercih (tatile çıkmama, filmi yeniden seyretme) hem evetle hem de hayırla desteklenir: Fakat cevaplarda bir asimetri vardır ki diyaloğu birbiri ardına gelen cevaplar şeklinde hayal edersek bunu açıkça görebiliriz: Önce, tepki besbellidir (negatiftir) (filmi sevmedim; tatile çıkarsam her şeyin dağılacağından endişeleniyorum); ardından, bu tepki arzu edilen neticeyi doğuramayınca, ilkinin tersi olan (pozitif) gerekçe sunulur (filmi sevdim; işler bensiz pekâlâ yerinde gidecek), ama bu tepki daha da sefil bir başarısızlığa uğrar. Hearst editörünün cevabını Rabinoviç fıkrası şeklinde yeniden anlatmak tabii ki mümkündür: "Tatile niye çıkmıyorsun ki? Bunu hak ettin!"; "İstemiyorum ve bunun iki gerekçesi var. Birincisi, tatile çıkarsam her şeyin dağılacağından endişe ediyorum..."; "Ama tamamen haksızsın, sen burada olmadığında, işler her zaman olduğu gibi devam edecek!" "İşte ikinci gerekçem de bu ya."[13]

Popüler sinemada kahve bahsinin geçtiği bir başka hadiseye, İngiliz işçi sınıfı draması *Brassed Off* (*Borunu Öttür*) filmindeki bir sahneye değinmeden geçmek zor. Filmin kahramanı güzel bir genç kadını yürüyerek evine götürür. Kadının evinin girişine vardıklarında kadın ona bir kahve içmek üzere içeri girip girmek istemediğini sorar. "Ama şöyle bir sorun var ki ben kahve içmiyorum"a karşılık olarak kadın gülerek şöyle der: "Sorun yok, bende de hiç yok..." Kadının cevabının erotik gücü –yine ikili bir olumsuzlamayla seksin adını ağzına bile almadan, insanı mahcup edecek kadar dolaysızca bir cinsel davette bulunmasında yatar: Adamı kahve içmek üzere ilk kez içeri davet edip sonra hiç kahvesi olmadığını kabul ederken, davetini iptal etmiyordur, kahve davetinin başlı başına önem taşımadığını, cinsel davetin bahanesi olduğunu açıkça teslim ediyordur sadece. Aynı minvalde, 2002'nin sonlarında, Irak'ın işgaline hazırlanıldığı sırada ABD ve Avrupa arasında benzer bir diyalog geçtiğini hayal edebiliriz: ABD Avrupa'ya şöyle der: "Kitlesel İmha Silahlarını (KİS) bulmak için Irak'a saldırmada bize katılır mısın?" Avrupa yanıt verir: "Ama KİS aramak için gerekli olanaklarımız yok ki!"; Rumsfeld'in yanıtıysa şu olur: "Sıkıntı yok, Irak'ta KİS yok ki zaten."[14]

Yemek yapmaya dair, aynı mantığa dayanan meşhur bir espri vardır: "Bir saatte iyi bir çorba şöyle pişirilir: Bütün malzemeleri hazırlayın, sebzeleri filan doğrayın, suyu kaynatın, malzemeleri içine koyun, hafif ateşte yarım saat kadar pişirin, ara sıra da karıştırın. 45 dakika sonra, çorbanın tatsız tuzsuz ve içilmez olduğunu fark ettiğinizde, tencerenin içindeki çorbayı tamamen dökün ve hazır çorba paketinin içindeki malzemeyi bir kupadaki sıcak suya boşaltıp karıştırın. Biz insanlar çorbayı işte böyle yaparız."

Burada karşımızda duran Tanrı, maharetli bir komünist propagandacının hikâyesinin anlatıldığı eski Bolşevik fıkradaki Tanrı'ya benzer daha ziyade: Propagandacı öldükten sonra kendini cehennemde bulur, ama buradan çıkıp cennete gitmesine izin vermeleri için zebanileri çabucak ikna eder. Şeytan onun ortadan kaybolduğunu fark edip Tanrı'nın huzuruna çıkarır ve propagandacının cehenneme geri gönderilmesini talep eder. Gelin görün ki Tanrı'yla "Rabbim" diye konuşmaya başlar başlamaz Tanrı onun sözünü kesip şöyle der: "Evvela, ben Rabbin falan değil yoldaşınım. İkincisi, kurgusal bir varlığa seslenecek kadar kafayı mı kırdın? Ben yokum! Ve üçüncüsü, lafı dolandırmayı bırak da ne diyeceksen de artık, yoksa Parti toplantımı kaçıracağım!"

Radikal Sol'un bugün işte tam da böyle bir Tanrı'ya ihtiyacı var: Tam anlamıyla "insan olmuş" bir Tanrı'ya; toplumdan dışlanmış iki kişiyle birlikte çarmıha gerilmiş, yanı başımızda duran bir yoldaş olan, "var olmadığı" kadar *yokluğunun farkında da olan*, silinmişliğini kabul eden ve büsbütün Kutsal Ruh'un (Parti, özgürlük kolektifi) tüm üyelerini birbirine bağlayan aşka dönüşmüş bir Tanrı'ya. [16]

Derrida'nın da bayıldığı eski Yahudi fıkrasını hatırlayalım. Sinagogta bir araya gelen bir grup Yahudi, Tanrı'nın gözünde hükümsüz olduklarını alenen kabul ediyormuş. Önce, bir haham ayağa kalkıp "Ey Tanrım, değersiz olduğumu, bir hiç olduğumu biliyorum!" demiş. Sözünü bitirdikten sonra, zengin bir işadamı ayağa kalkıp kendini paralarcasına şöyle demiş: "Ey Tanrım, ben de değersizim, kafasını maddi zenginliğe takmış biriyim, bir hiçim!" Bu gösteriden sonra, sıradan bir fakir ayağa kalkıp şöyle demiş: "Ey Tanrım, ben bir hiçim..." Zengin işadamı hahamın koluna bir vurup kulağına küçümseyici bir dille şunları fısıldamış: "Bu ne küstahlık! Bu herif kim oluyor da bir hiç olduğunu söyleme cüretini gösterebiliyor!"[17]

Hegelci sentezdeki "sihirli numara"yı açıklamanın, en nihayetinde, yalnızca iki seçeneği vardır ve bunlar tıpkı "önce kötü haber–sonra iyi haber" şeklindeki kaba doktor fıkrasının iki versiyonu gibi yapılanmıştır. İlk versiyona gelirsek, iyi haber kötü haberdir, yani kötü habere yalnızca farklı bir açıdan bakılırsa iyi haber anlaşılacaktır ("Kötü haber: Alzheimer'e tutulduğunuzu keşfettik. İyi haber: Eve vardığınızda kötü haberi çoktan unutmuş olacaksınız.") Fakat bir versiyon daha vardır: İyi haber iyidir, ama *başka* bir özneyi ilgilendirmektedir ("Kötü haber: Ölümcül bir kansere tutulmuşsunuz ve bir ay içinde öleceksiniz. İyi haber: Şuradaki genç güzel hemşireyi görüyorsun değil mi? Onu aylardır yatağa atmaya çalışıyorum; en sonunda dün evet dedi ve tüm gece boyunca çılgınlar gibi seviştik."). Hakiki Hegelci "sentez" bu iki seçeneğin sentezidir: İyi haber kötü haberin kendisidir – ama bunu görebilmemiz için, başka bir faile geçmemiz gerekir (ölen kuştan, onun yerini alan kuşa; kansere tutulmuş hastadan mutlu doktora; bir birey olarak İsa'dan inananlar cemaatine).[18]

VARYASYONLAR

- Peki ya Alzheimer hastalığı hakkındaki eski doktor fıkrasının mantığı ("Kötü haber: Alzheimer olmuşsunuz ve hastalığınız iyice ilerlemiş. İyi haber: Eve vardığınızda kötü haberi çoktan unutmuş olacaksınız") burada da, post-travmatik kişilik kaybı bağlamı için de geçerli midir, yani hastanın eski kişiliği yok olduğunda, çektiği acının ölçüsü de kayboluyor mudur?[19]
- İyi haber/kötü haber şeklindeki doktor fıkrasının, bir fıkranın karanlık sınırına varan bir versiyonu vardır; bu fıkra da iyi

haberle başlar, ama bu iyi haber öyle uğursuzdur ki daha başka kötü habere ihtiyaç yoktur: "Doktor: Önce iyi haberi vereyim, hipokondriyak olmadığınızı kesin olarak tespit ettik." Burada bir karşılığa lüzum yoktur. (Bir başka versiyon: "Doktor: Bir iyi haberim, bir kötü haberim var. Hasta: İyi haber ne? Doktor: İsminiz pek yakında dünyada herkesçe bilinen bir isme dönüşecek – bir hastalığa sizin adınıza bakarak ad veriyorlar!") Bu, diyalektik-olmayan bir kısa devre değil midir? Yahut, kendini dolaysızca olumsuzlayan has diyalektik başlangıç mıdır? Hegel'in mantığının başında buna benzer bir fıkra gerçekleşir: karşıta geçiş değil, bilakis, başlangıcın kendini dolaysızca sabote etmesi.

Eski bir fıkrayı anmadan geçmeyelim: Bir gün evli bir adam evine normalde olduğundan daha erken dönmüş ve eşini yatakta başka bir adamla birlikteyken bulmuş. Şaşıran kadın çığlığı basmış: "Neden erken geldin ki?" Tepesi atan kocası soruya hemen soruyla karşılık vermiş: "Yatakta başka bir adamla ne yapıyorsun?" Bunun üzerine kadın sakince basmış cevabı: "Önce ben soru sordum. Konuyu değiştirerek saptırmaya çalışma!"[20]

Demek ki "popülizm" tanımı itibariyle negatif bir fenomendir; bir reddiyeye ve hatta zımnen kabul edilmiş bir acze dayanan bir fenomen. Şu eski fıkrayı bilenleriniz vardır: Bir adam kaybettiği anahtarını sokak lambasının altında arıyormuş. Anahtarı nerede kaybettiği sorulduğunda, karanlık bir köşede kaybettiğini kabul etmiş. Peki onu niçin orada, ışığın altında arıyormuş ki? Çünkü buradaki görünürlük çok daha iyiymiş. Popülizm işte bu numaradan hep biraz nasiplenir. Belaların sebeplerini Yahudilerde arar, zira onlar karmaşık toplumsal süreçlerden daha görünürdür.[21]

Badiou'yu sorunlu bulmamın sebebi şudur: Bir hakikatin aşırı bir şekilde "dayatılabileceği" anlayışının kendisinde yanlış bir şey vardır. Bu bağlamda, Lacan'ın alıntıladığı esprinin mantığını devreye sokası geliyor insanın: "Nişanlım benimle randevularını hiç kaçırmaz çünkü birini kaçırdığı anda artık benim nişanlım değildir." Bir Hakikat asla dayatılmaz, çünkü Hakikat'e sadakat aşırı bir dayatma olarak işlediği anda, karşımızda bir Hakikat, bir Hakikat-Olay'ına sadakat yoktur artık.[22]

VARYASYONLAR

- Bu biraz şu bildik espriyi andırır: "Nişanlım benimle randevularını hiç kaçırmaz çünkü birini kaçırdığı anda artık benim nişanlım değildir": Tanrı'yı seviyorsan, ne istersen onu yapabilirsin, çünkü kötü bir şey yaptığında, bu başlı başına aslında Tanrı'yı sevmediğinin delilidir.[23]
- Sol-Keynesyen iktisatçı John Galbraith hakkında bir hikâye rivayet edilir: 1950'lerin sonlarında SSCB'ye bir geziye çıkmadan evvel, anti-komünist arkadaşı Sidney Hook'a mektup yazmıştı: "Tasalanma, Sovyetler benim aklımı çelemez ve sanma ki eve döndüğümde ülkelerinde Sosyalizmin olduğunu iddia edeceğim!" Hook ona hemen bir cevap yollamıştı: "Ama beni endişelendiren işte bu – döndüğünde SSCB'nin sosyalist OLMADIĞINI iddia etmen!" Hook'u endişelendiren şey kavramın saflığının naifçe savunulmasıydı: Eğer Sosyalist bir toplum inşa ederken işler ters giderse, bu durum fikrin kendisini geçersiz kılmaz; onu doğru düzgün tatbik etmediğimiz anlamına gelir yalnızca. Bugünün piyasa köktencilerinde de aynı naifliği

görmüyor muyuz? Yakın zaman önce Fransa'da bir televizyon kanalında yapılan bir tartışmada, Guy Sorman demokrasi ve kapitalizmin birbirine zorunlu olarak eşlik ettiğini iddia ettiğinde, ona cevabı belli olan şu soruyu sormadan edememiştim: "Peki Çin'e ne demeli?" Hemen cevap verdi bana: "Çin'de kapitalizm yok ki!" Fanatik derecede kapitalizm yandaşı olan Sorman'a göre, eğer bir ülke demokratik değilse, bu durum o ülkenin esasen kapitalist olmadığını, kapitalizmin çarpıtılmış bir versiyonunu icra ettiğini gösterir sadece. Tıpkı bir demokrat komüniste göre Stalinizmin komünizmin sahici bir biçimi olmaması gibi.

Bunun altındaki hatayı tespit etmek zor olmasa gerek – şu espride olan bitenin aynısı olur burada: "Nişanlım benimle randevularını hiç kaçırmaz çünkü birini kaçırdığı anda artık benim nişanlım değildir!" Bugün piyasayı aklamaya çalışan biri, şu âna dek işitilmedik bir ideolojik kaçırma operasyonuyla, 2008 krizini işte şöyle izah eder: Bu krize sebep olan şey serbest piyasanın başarısızlığı değil, devletin aşırı düzenlemesiydi, yani, bizim piyasa ekonomimiz hakiki bir piyasa ekonomisi değildir, hâlâ refah devletine sırtını yaslamaktadır.

- Burada şu meşhur esprinin biraz daha acımasız bir versiyonuyla karşı karşıyayız: "Nişanlım benimle randevularını hiç kaçırmaz çünkü birini kaçırdığı anda artık benim nişanlım değildir" – halk her zaman Parti'yi destekler çünkü Halk'ın Parti yönetimine karşı çıkan herhangi bir üyesi kendini Halk'ın arasından otomatik olarak çıkarmış olur.[24]
- Bu arada, bu "şüpheci paradoks" ile Lacan'ın sıkça anlattığı zikrettiği şu espri arasındaki eşmantığa dikkat çekelim: "Nişanlım benimle randevularını hiç kaçırmaz çünkü birini kaçırdığı anda artık benim nişanlım değildir." – "Bir kuralı uygularken asla hata yapmam, çünkü yaptığım şey kuralın kendisini tanımlar."[25]

"Reel sosyalizm" postmodern bir kayıp nesneye özgü nostaljik bir sihir yüklenecek kadar geride kalmıştır, fakat bazılarımız "reel sosyalizm" devrinde Polonya'da uydurulmuş meşhur bir anti-komünist fıkrayı hatırlıyoruz: "Sosyalizm şu âna kadar yaşanmış tüm tarihsel çağların en yüksek başarılarının sentezidir: Sınıf öncesi kabile toplumundan ilkelciliği, Antik Çağ'dan köleliği, Asyatik üretim biçiminden despotizmi, feodalizmden lordların serfler üzerindeki toplumsal tahakkümünü, kapitalizmden sömürüyü ve sosyalizmdense adını almıştır..." Aynı şey Yahudi düşmanlarının Yahudi imgesi için de geçerli değil midir? Zengin kapitalistlerden servetlerini ve toplumsal kontrollerini, cinsel özgürlükçülerden hafifmeşrepliği, ticarileşmiş popüler kültür ve sarı basından kabalıklarını, alt sınıflardan pisliklerini ve kötü kokularını, entelektüellerden incelikli safsatalarını ve *Yahudilerdense adlarını almıştır*.[26]

Mesele siyasette daha fazla tutkuya gerek olduğu çağrısının başlı başına anlamsız olması değildir (günümüzde Sol'un elbette ki daha çok tutkuya ihtiyacı vardır); mesele daha ziyade Lacan'ın anlattığı bir fıkrayı andırır: Bir doktorun arkadaşı ona "beni ücretsiz muayene eder misin?" diye sormuş. Ücret almadan hizmet vermeye gönülsüz olan doktor ise arkadaşına şöyle bir bakmış ve ardından şöyle demiş: "Evet, muayeneye ihtiyacın var!"[27]

Bundan birkaç sene önce, Britanya televizyonunda çarpıcı bir kamu spotu gösteriliyordu. İlk kısımda bilinen bir peri masalı sergileniyordu: Bir kız derenin kenarında yürür, bir kurbağa görür, onu usulca kucağını alır ve öper; pek tabii ki, çirkin kurbağa mucizevi bir şekilde yakışıklı bir genç adama dönüşüverir. Fakat hikâye burada bitmez: Genç adam kıza hırs dolu bir bakış atar, onu kendine doğru çekip öper ve kız, adamın elinde muzaffer bir edayla tutmakta olduğu bir bira şişesine dönüşüverir. Kadına göre mesele, ona olan (öpücükle simgelenen) aşkın ve beslediği şefkatin bir kurbağayı yakışıklı bir adama, tam bir fallik varlığa çevirmesidir; adama göreyse, kadını kısmi bir nesneye, arzusunun nedenine (*objet petit a*) indirgemesidir. İşte bu asimetriden dolayı, cinsel ilişki yoktur: Ya kurbağalı bir kadın vardır ya da elinde bira şişesiyle bir adam. Güzel bir kadın ve yakışıklı bir adamdan oluşan doğal çifte asla ulaşamayız: Bu ideal çiftin fantazmatik desteği *bira şişesine sarılan kurbağa* figürü olurdu – cinsel ilişkinin ahenk içinde olmasını güvenceye almak yerine, onun o gülünç uyumsuzluğunu hissedilir kılan tutarsız bir figürdür bu. (Bu bağlamda şöyle bir feminist iddia öne sürülebilir elbette: Kadınlar gündelik aşk deneyimlerinde bunun tam tersini yaşarlar, yani yakışıklı bir genç adamı öperler ve ona fazlasıyla yakınlaştıktan sonra, yani artık geri dönmenin imkânsız olduğu anda, adamın aslında bir kurbağa olduğunu fark ederler.) Bu ise bir fantazinin üzerimizde kurduğu hâkimiyeti tam da onunla aşırı-özdeşleşerek baltalama olanağına kapı aralar: aynı anda, aynı uzamın içinde, bir sürü tutarsız fantazmatik unsuru kucaklamak. Bir başka deyişle, iki özneden her biri kendi öznel fantazilerini kurar – kız, aslında genç bir adam olan kurbağa hakkında fantazi kurar; adam ise aslında bir bira şişesi olan kız hakkında. Modern sanat ve edebiyat bunun karşısına nesnel gerçekliği değil, iki öznenin asla kabul edemediği, "nesnel

olarak öznel" temel fantaziyi çıkarır. Yani, "Bir adam ve bir kadın" ya da "İdeal Çift" başlıklı, bir kurbağanın bira şişesini kucakladığı bir Magrittesk tabloya benzer bir şeyi.[28]

İlk kez ilişkiye girecek olan bir budala hakkındaki o amiyane fıkrada, kızın ona ne yapacağını tam olarak tarif etmesi gerektiğinden bahsedilir: "Bacaklarımın arasındaki bu deliği görüyor musun? Onu oraya sok. Şimdi daha derine it. Şimdi çıkar onu dışarı. İçeri sok, dışarı çıkar, içeri sok, dışarı çıkar..." "Ama dur, bir dakika," der budala, "bir karar ver! İçeri mi sokayım dışarı mı çıkarayım?" [29]

Ünlü bir Yugoslav bilmece-fıkrası vardır: "Bir papayla borazan arasındaki fark nedir? Papa Roma'dan gelir, borazan tenekeden. Peki Roma'dan gelen Papa'yla teneke borazan arasındaki fark nedir? Teneke borazan Roma'dan olabilir, ama Roma'dan gelen Papa tenekeden olamaz." Benzer şekilde, Paris'teki duvar yazısı fıkrasını iki katına çıkarmalıyız: "'Tanrı öldü'yle 'Nietzsche öldü' arasındaki fark nedir? 'Tanrı öldü' diyen Nietzsche'ydi, 'Tanrı da 'Nietzsche öldü' dedi. Peki 'Tanrı öldü' diyen Nietzsche'yle 'Nietzsche öldü' diyen Tanrı arasında ne fark var? 'Tanrı öldü' diyen Nietzsche ölmemişti, ama 'Nietzsche öldü' diyen Tanrı *bizatihi ölmüştü*." Tam bir komik etki için hayati olan şey aynılık beklediğimiz yerde bir farklılık olması değil, farklılık beklediğimiz yerde bir aynılık olmasıdır; bu yüzden, Alenka Zupančič'in belirttiği gibi, yukarıdaki fıkranın materyalist (bu yüzden de tam olarak komik) versiyonu şöyle olmalıydı: "Tanrı öldü. Ve aslında, ben de pek iyi hissetmiyorum..." [30]

En iyi şekilde Marx Kardeşler'in esprileriyle ("Senin bir X olarak görünmene şaşmamak lazım, çünkü sen bir X'*sin*!; "Bu herif budala gibi görünüyor ve budala gibi davranıyor, ama sizi yanıltmasın, herif bir budala!") ortaya konan o paradoksal, özdeşlik ve benzerlik diyalektiğini ileriye sürdüğümüz an, klonlamanın tekinsizliği açık hale gelir. Vefat eden ve ailesinin geri getirmek için klonlamaya karar verdiği o sevilen tek çocuk örneğini ele alalım; sonucun canavarca olduğu apaçık değil midir? Yeni çocukta ölü olanın tüm özellikleri vardır, ama *tam da bu benzerlik*, *farkı daha da hissedilir kılar* –tam olarak aynı görünse de, aynı kişi değildir, yani acımasız bir şaka, korkutucu bir hilekârdır– müteveffa çocuk değildir o, varlığı bize ister istemez Marx Kardeşler'in *Operada Bir Gece*'sindeki eski bir espriyi hatırlatan zındık bir kopyadır: "Seninle ilgili her şey bana seni hatırlatıyor – gözlerin, kulakların, ağzın, dudakların, kolların ve bacakların ... sen dışında her şey!"[31]

Öteki'nin bilgisinin anahtar rolünü örneklemek üzere Lacancılar arasında yıllardır klasik bir fıkra anlatılır: Kendisini darı tanesi sanan bir adam akıl hastanesine kaldırılır, orada doktorlar onu bir darı tanesi olmadığına, insan olduğuna inandırmak için ellerinden geleni yapar; fakat iyileşip (darı tanesi değil de insan olduğuna inanıp) hastaneden ayrılmasına izin verildikten sonra, çok geçmeden tir tir titreyerek ve ödü kopmuş bir halde geri gelir – kapıda duran bir tavuğun kendisini yiyeceğinden korktuğunu söyler. "Dostum," der doktoru, "sen darı tanesi değil de insan olduğunu çok iyi biliyorsun." "Ben biliyorum tabii ki," diye cevap verir hasta, "peki ya tavuk biliyor mu?"

Psikanalitik tedavinin esas bahsi işte budur: Hastayı semptomlarının bilinçdışı hakikatine ikna etmek yetmez; bilinçdışının kendisi de bu hakikati üstlenmeye yanaştırılmalıdır. Aynı durum Marksizmdeki meta fetişizmi teorisi için de geçerlidir: Bir Marksizm dersi alıp meta fetişizmi konusunda ders dinleyen bir burjuva özneyi hayal edebiliriz. Dersin ardından, hocasına gider ve meta fetişizminden hâlâ mustarip olduğundan şikâyet eder. Hocası "Ama şimdi işlerin nasıl olduğunu, metaların toplumsal ilişkilerin tezahürlerinden ibaret olduğunu, onların sihirli bir yanı olmadığını biliyorsun artık," der. Öğrenci de buna şöyle yanıt verir: "Bunların hepsini tabii ki biliyorum, ama karşıma çıkan metalar bunu bilmiyor gibiler!" Lacan materyalizmin doğru formülünün "Tanrı yoktur" değil "Tanrı bilinçdışıdır" olduğunu iddia ederken işte tam da bunu anlatmaya çalışıyordu.[32]

VARYASYONLAR

- "Post-ideolojik"olduğunu iddia eden çağımızda inançların

baskın statüsü bugün en azından böyle görünüyor. Einstein'ın "Tanrı zar oynamaz" lafına uygun bir şekilde karşılık veren ("Tanrı'ya ne yapması gerektiğini söyleme!") Niels Bohr, ideolojide inancın nasıl fetişist bir şekilde tekzip edildiğine dair de mükemmel bir örnek vermiştir: Kapısında bir at nalının asılı olduğunu görüp şaşıran misafiri bunun şans getirdiğine inanmadığını söyleyince ona hemen şöyle yanıt vermiş: "Ben de inanmıyorum; onu oraya astım çünkü bana ona inanmasan bile işe yaradığını söylediler!" [33]

- Dolayısıyla yapılması gereken iş özneyi değil, tavuk-metaları ikna etmektir: metalar hakkında konuşma tarzımızı değil, *metaların kendi aralarında konuşma tarzını değiştirmek*. Zupančič burada meseleyi sonuna kadar işler ve Tanrı'nın ta kendisine göndermede bulunan parlak bir örnek verir: "Diyelim ki, devrimci terör döneminin aydınlanmış toplumunda, biri Tanrı'ya inandığından ötürü hapishaneye konur. Farklı tedbirlerle, fakat her şeyden önemlisi aydınlanmış bir açıklama yoluyla, Tanrı'nın var olmadığı bilgisi kendisine aktarılır. Hapishaneden salındığında, adam dosdoğru koşar ve Tanrı'nın kendisini cezalandırma ihtimalinden deli gibi korktuğunu anlatır. Tanrı'nın olmadığını bilmektedir, peki ama Tanrı da bunu biliyor mudur?" İşte tam bu anlamda, içinde yaşadığımız çağ önceki tüm çağlardan belki de daha az ateisttir: Hepten şüphecilik etmeye, sinik bir mesafe koymaya, "hiçbir yanılsamaya kapılmadan" başkalarını sömürmeye, tüm etik kısıtlamaları ihlal etmeye, aşırı cinsel pratikler uygulamaya, vb. hepimiz hazırızdır – büyük Öteki'nin tüm bunları bilmemesinin verdiği sessiz farkındalıkla korunuruz. [34]
- Başkan Tito hayatının son yıllarında fiiliyatta tam da böyle bir tavuktu: Bazı arşiv belgeleri ve hatıratlar öyle gösteriyor ki, daha 1970'lerin ortalarında, Tito'nun etrafındaki önde gelen şahsiyetler Yugoslavya'nın ekonomik durumunun feci

olduğunun farkındaydı; ne var ki, Tito'nun bir ayağı çukurda olduğu için, o ölene kadar bir krizin patlak vermesini ertemeleye yönelik ortak bir karar aldılar – bunun bedeliyse Tito'nun hayatının son yıllarında dış borcun süratle birikmesiyle ödendi. Hitchcock'un *Psycho*'sundaki zengin banka müşterisinin sözünü alıntılayacak olursak, Yugoslavya kendi mutsuzluğunu rüşvet yoluyla öteliyordu. 1980'de Tito nihayet vefat ettiğinde, ekonomik kriz baş göstermiş ve geçim standartlarında yüzde kırklık bir düşüşle, etnik gerilimlere ve en sonunda, ülkeyi mahveden etnik ve iç savaşa yol açmıştı – krizle doğru düzgün yüzleşme ânı kaçırılmıştı. Dolayısıyla Yugoslavya'nın tabutuna son çiviyi çakan şeyin yönetici çevrenin önderin olan biteni bilmezliğini sürdürme, onun etrafına mutlu mesut gözlerle bakmasını sağlama girişiminin ta kendisi olduğu söylenebilir.

"X ile y arasındaki fark nedir" tarzındaki espriler, söz konusu farklılık yadsındığı zaman etkili olur en çok. Mesela: "Oyuncak trenler ile kadınların göğüsleri arasındaki fark nedir? Arada hiçbir fark yoktur: İkisi de çocuklar içindir, ama onlarla daha çok yetişkin erkekler oynarlar."[35]

İşin çarpıcı yanı, Heidegger'deki tek espri –espri değilse de bir ironi ânı– Lacan hakkında yaptığı şu zevksiz nüktedir: "bizatihi psikiyatriste gitmesi gereken şu psikiyatrist" (Medard Boss'a mektup).[36]

Bu fıkranın temel düğümü görünüşteki istisna dizisine katılmada yattığına göre (yakınan hastanın kendisi ölmek üzeredir), onun "olumsuzlanması", son düğümünde bilakis diziden dışlanmayı, yani Bir'in çıkarılmasını, diziye karşı bir istisna olarak koyutlanmasını içeren bir fıkra olurdu. Tıpkı yeni bir Bosna fıkrasında olduğu gibi: Fata (bildiğiniz sıradan bir Bosnalı kadın) bir doktora kocası Muyo'nun onunla her gece saatlerce seviştiğinden, o yüzden yatak odasının ışığını kapattıklarında bile yeterince uyuyamadığından şikâyet eder, zira kocası tekrar tekrar üzerine çıkmaktadır. İyi kalpli doktor ona şok terapisi uygulamasını önerir: Yatağın yanı başında yanan bir lamba bulunduracaktır, seksten gerçekten yorulup bıktığı zamansa ışığı Muyo'nun yüzüne tutacak ve bu şok kocasının aşırı tutkusunu kesinkes söndürecektir. Aynı akşam, saatlerce sevişmelerinden sonra, Fata doktorun önerisini uygular ve Muyo'nun meslektaşlarından Haso'yla burun buruna gelir. Fena halde şaşırmış şekilde sorar ona: "Ne arıyorsun sen burada? Kocam Muyo nerede?" Haso utana sıkıla şu cevabı verir: "Şeeey, onu en son gördüğümde kapının önünde duruyor, kuyrukta bekleyenlerden para topluyordu." Burada üçüncü terim, "sonsuz yargı"nın bir tür fıkra-bağlılaşığı, yüce çelişki olarak totoloji olurdu. Tıpkı doktoruna odada yanında olmayan insanların seslerini sıkça duyduğundan yakınan bir adamla ilgili anekdotta olduğu gibi. Doktor, "Gerçekten mi? Bu halüsinasyonun anlamını çözmede bana yardımcı olmanız için, tam olarak ne gibi durumlarda yanınızda olmayan insanların seslerini duyduğunuzu anlatabilir misiniz?" der. Aldığı cevap ise şu olur: "Şeeey, genelde telefonda konuşurken oluyor."[37]

Bunu daha açıklığa kavuşturmak için epey marazi bir fıkrayı anlatabiliriz. İçinde birçok yatağın bulunduğu büyük bir hastanede yatmakta olan bir hasta doktora diğer hastaların devamlı gürültü yapmasından yakınır ve bu gürültünün onu deli ettiğini söyler. Doktor bu hususta hiçbir şey yapılamayacağını söyler; hastaların ümitsizliklerini ifade etmesi yasaklanamazdır, çünkü hepsi de ölmekte olduklarını bilmektedir. Bunu duyunca hasta şöyle der: "Öyleyse niye onları ölmekte olanlar için ayrılmış bir odaya yerleştirmiyorsunuz? Doktor sakince ve bir çırpıda cevap verir: "Ama zaten burası ölmekte olanlar için ayrılmış bir oda."[38]

Kitabın başlığının işaret etmeyi amaçladığı bir çaydanlık daha var – Freud'un rüyaların tuhaf mantığını göstermek için anlattığı bir esprideki çaydanlık: (1) Ben senden hiçbir zaman ödünç çaydanlık almadım; (2) Çaydanlığı sana kırmadan geri getirdim; (3) Çaydanlığı senden aldığımda zaten kırıktı. Birer birer sıralanarak sunulan tutarsız öneriler inkâr etmeye çalıştığı şeyi *olumsuzlayarak* doğrulamaktadır elbette – yani sana kırılmış bir çaydanlığı geri getirdiğimi. Aynı tutarsızlık 2003 yılının başlarında Irak'a yapılan saldırının mazur gösterilmesine de damga vurmuyor muydu? (1) Saddam Hüseyin'in sahip olduğu kitle imha silahlarının (KİS) arz ettiği "bariz ve mevcut tehlike" sadece komşulara ve İsrail'e değil bütün demokratik Batılı devletlere yöneliktir. (2) Peki, Irak'taki kitle imha silahları arama ekibinin sorumlusu olan CIA yetkilisi David Kay (binlerce ABD'li uzmanın silahları bulmak için aylar harcamasının ardından), aynı yılın eylül ayında şimdiye dek böyle silahların bulunmadığını kabul etmek zorunda kaldığında ne yapılabilirdi? Bir sonraki düzeye geçilir: Saddam herhangi bir KİS'e sahip değilse bile, el-Kaide ile 11 Eylül saldırısına katılmıştı, öyleyse 11 Eylül'ün haklı intikamının bir parçası olarak ve böyle başka saldırıları önlemek maksadıyla cezalandırılması gerekirdi. (3) Bununla birlikte, Eylül 2003'te Bush bile "Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırısına katılmış olduğuna yönelik elimizde hiçbir delil yok" diyerek geri adım atmak zorunda kalmıştı. Öyleyse bu acı verici geri adımdan sonra, yakın zaman önce yapılan ankette Amerikalıların yaklaşık olarak %70'inin Irak liderinin bu saldırıya katılmış olduğuna inanıyor olmasına dair ne yapılabilirdi? Bir sonraki düzeye geçilir; eğer el-Kaide ile bağlantıya ilişkin bir delil olmasa bile, Saddam rejimi acımasız bir diktatörlüktür, komşuları için bir tehdit, kendi insanları için bir felakettir ve sadece bu olgu bile rejimi devirmek için yeterli bir gerekçe sunar...

Sorun, yine, saldırı için çok fazla gerekçenin olmasıydı.

İşin ilginç yanı, Kay'in kendisi KİS'in neden bulunamadığına dair üç teori öne sürmüştü: (1) KİS Irak'tadır; mesele "dalavere ustası" olan Saddam'ın onları saklamış olmasından ibarettir; (2) KİS Irak'ta değildir, çünkü Saddam savaştan hemen önce onları ülke dışına taşımıştır; (3) Saddam'ın elinde hiç KİS olmamıştı ve güçlü görünmek için blöf yapmıştı sadece. (İşleri tuhaflaştıran bir garip husus daha vardır: Saddam'ın bilimcileri Saddam'ı kandırıyor ve hiç silahı olmadığını söyleyemeyecek kadar korkuyordu.) Enteresandır ki, savaşa karşı çıkanlar da aynı tutarsız mantığı tekrar ediyor gibiydi: (1) mesele petrolün kontrolünden ve Amerikan hegemonyasından ibarettir – başkalarını dehşete düşüren esas haydut devlet ABD'nin kendisidir; (2) mesele petrol ve hegemonyadan ibaret olmasa ve saldırı haklı olsa bile, Saddam bir katil ve işkenceci olduğu ve rejimi cinai bir felaket olduğu için, savaşa girişmek ters tepecektir – yeni bir ABD karşıtı terörizm dalgasına büyük bir ivme verecektir; (3) Irak'a Saddam'ı devirmek amacıyla yapılan saldırı başarılı olsa bile, bu saldırının bedeli büyük olacaktır ve bu para başka bir yerde harcansa çok daha iyi olabilirdi.[39]

VARYASYON

- Freud'un rüyaların tuhaf mantığını tasvir etmek için bahsettiği espri bize burada iş başında olan tuhaf mantık hakkında faydalı bir yorum sağlar: (1) Ben senden hiçbir zaman ödünç çaydanlık almadım; (2) Çaydanlığı sana kırmadan geri getirdim; (3) Çaydanlığı senden aldığımda zaten kırıktı. Birer birer sıralanarak sunulan tutarsız öneriler inkâr etmeye çalıştığı şeyi olumsuzlayarak doğrulamaktadır elbette – yani sana kırılmış bir çaydanlığı geri getirdiğimi. Aynı tutarsızlık radikal İslamcıların Holokost'a tepkilerine de damga vurmuyor mu? (1) Holokost diye bir şey

olmadı. (2) Oldu, ama Yahudiler bunu hak etti. (3) Yahudiler bunu hak etmedi, ama Nazilerin kendilerine yaptıklarını Filistinlilere kendileri yaparak bundan şikâyet etme hakkını kaybettiler.[40]

Tony Blair iktidarının ilk günlerinde, Monthy Pyhton'un *The Life of Brian*'ındaki ünlü şakayı (Peki tamam, ama hıfzıssıhha, tıp, eğitim, şarap, asayiş, sulama, yol, içme suyu sistemi ve halk sağlığından başka Romalılar bizim için ne yaptı?) kendi eleştirmenlerini etkisizleştirmek için ironik bir tavırla açımlamaktan hoşlanırdı: "Sosyalizme ihanet ettiler. Evet, daha fazla sosyal güvenlik getirdiler, sağlık, eğitim ve diğer meselelerde çok şey yaptılar ama bütün bunlara rağmen, sosyalizme ihanet ettiler."[41]

Bu belirsizliğe en iyi örneğin ABD'de satılan *çikolata laksatifin* o paradoksal "Kabız mısın? O halde bu çikolatadan daha fazla ye!" sloganı olduğu iddia edilebilir. Yani, kabızlığı doğuran bu şeyin tam da kendisinin tüketilmesi önerilmektedir. Wagner'in *Parsifal*'indeki o ünlü "Yara ancak onu açmış olan mızrak tarafından iyileştirilebilir" sözlerinin acayip bir versiyonunu bulmaz mıyız burada? Bu hegemonik tavrın negatif kanıtı ise, dizginsiz tüketimin tüm başat halleriyle (uyuşturucu, özgür seks, sigara, vb.) ana bir tehlike olarak ortaya çıkması değil midir? Bu tehlikelere karşı verilen mücadele bugünün "biyopolitikalar"ının ana yatırımlarından biridir. Laksatif çikolata paradoksunu yeniden üretebilecek çözümler çaresizce aranabilir. Laksatif çikolata örneğiyle boy ölçüşebilecek şey "tedbirli seks"tir – bu terim, o eski "prezervatifle yapılan seks yağmurlukla duş almaya benzer" deyişinin hakikatini takdir etmeye itiyor bizi. Tıpkı kafeinsiz kahvede olduğu gibi, bu noktadaki nihai hedef "afyonsuz afyon"un keşfi olabilir: Tevekkeli değil, marihuana liberaller arasında çok popülerdir, onlar zaten bir çeşit "afyonsuz afyon" olan marihuananın yasallaştırılmasını isterler.[42]

Genç bir Hıristiyan kızın Meryem Ana'ya hitap ederek ettiği duayı konu alan espride bir hakikat payı vardır demek ki: "Ey günaha girmeden doğuran Meryem Ana, izin ver de doğurmak zorunda kalmadan günaha gireyim!" – Hıristiyanlığın sapkın işleyişinde dine, hayatın tadını ceza görmeden çıkarabilmemizi sağlayan bir güvence olarak başvurulur aslında.[43]

Öyleyse İsa, şu harika fıkradaki oğul gibi değil midir aslında: Bir haham oğlu tarafından fena halde hayal kırıklığına uğratılınca, çaresizlik içinde Tanrı'ya yakarır ve bu yaramaz oğlumla ne yapayım ben diye sorar. Tanrı cevabını sakince verir: "Ben ne yaptıysam onu yap: Yeni bir ahit yaz!"[44]

Tanrı'nın mesafesini kaybedip dahil olmasına, insan dizisine adım atmasına sebep olan böyle bir düşüşün izini, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde (ADC) uydurulmuş şu klasik fıkrada görebiliriz: Richard Nixon, Leonid Brejnev ve Erich Honecker, Tanrı'nın karşısına çıkıp ona ülkelerinin istikbali hakkında sualler sormuş. Nixon'a Tanrı şu cevabı vermiş: "2000 yılında, ABD Komünist olacak!" Bunu duyan Nixon yüzünü çevirip hüngür hüngür ağlamaya başlamış. Brejnev'e Tanrı şunu demiş: "2000 yılında, Sovyetler Birliği Çinlilerin kontrolü altında olacak." Brejnev de yüzünü çevirip hüngür hüngür ağlamaya başladıktan sonra, Honecker "peki benim sevgili ADC'me ne olacak?" diye sormuş. Bunun üzerine Tanrı yüzünü çevirip hüngür hüngür ağlamaya başlamış.

Bunun nihai versiyonu ise şudur: Lubyanka hapishanesinde aynı hücrede kalan üç Rusun hepsi de siyasi mahkûmmuş. Birbirleriyle tanıştıkları sırada, ilki şöyle demiş: "Popov'a muhalef ettiğim için beş yıla mahkûm edildim. İkincisi ise: "Ah, ama sonra partinin çizgisi değişti ve Popov'a muhalefet ettiğim için on yıla mahkûm edildim." En sonunda, üçüncüsü söz almış: "Ben müebbet hapis cezası aldım ve ben *Popov'um*."[45]

Böylece şu Hıristiyan fıkrası da anlamsızlaşır: Hani, Yuhanna 8:1-11'de İsa zina ederken yakalanmış kadını taşlamak isteyenlere "İlk taşı günahsız olanınız atsın!" der ya, bu sözünün hemen ardından İsa'ya bir taş isabet eder ve şöyle bağırır: "Anne! Sana evde kalmanı söylemiştim!"[46]

Freud mizah hakkındaki kitabında, genç bir adamı temsilciliğini yaptığı bir kadınla evlenmesi için ikna etmeye çalışan bir çöpçatanın hikâyesine değinir. Aracının stratejisi her itirazı övülesi bir şeye çevirmektir. Genç adam "Ama kız çok çirkin!" dediğinde – "seni başkalarıyla aldatıyor mu diye vesveseye kapılmazsın işte fena mı!" diye yanıt verir. Genç adam bu sefer "Ama kız çok fakir!" dediğinde, "paranı çarçur etmeye alışmayacak işte fena mı!" cevabını verir. Bu sohbet böyle böyle devam eder, ta ki genç adam en nihayetinde bu şekilde yeniden yorumlanamayacak bir eleştiri yöneltene dek. İşte o zamansa aracımız dayanamayıp patlar: "Eeeeh, siz de ne istiyorsunuz? Mükemmellik mi? Kimse mükemmel değil!"

Bu fıkrada Reel Sosyalist bir rejimin meşrulaştırılmasının altında yatan yapıyı da göremez miyiz? "Dükkânlarda yeterince et ve zengin içerikli yiyecekler yok!" "Kilo alıp kalp krizi geçiririm diye endişelenmezsin işte fena mı!" "Yeterince ilginç tiyatro oyunları, filmler ya da iyi kitaplar yok!" "Böylece daha da yoğun bir sosyal yaşamınız olur, arkadaşlarınızı ve komşularınızı ziyarete gidersiniz işte fena mı!" "Gizli polis hayatımı topyekûn kontrol ediyor!" "İçiniz rahat eder ve endişeden azade bir hayat sürersiniz işte fena mı!"... En sonunda ise şu diyalog yaşanır: "Ama yakınlardaki fabrika havayı öyle kirletiyor ki çocuklarımın hepsinin hayatlarını tehdit eden akciğer hastalıkları var!" "Eee, siz de ne istiyorsunuz? Hiçbir sistem mükemmel değil!"[47]

VARYASYON

- Eski bir Sovyet fıkrasında, bir müşteri bankaya gider, 100 ruble yatırmak istediğini söyler ve para yatırmanın ne kadar güvenilir

olduğunu sorar. Banka görevlisi ona bankanın yatırılan tüm paralara kefil olduğunu söyler, ama müşteri bu sefer "peki ya banka çökerse?" diye sorar. Görevli ise merkezi bankanın tüm yerel bankalara ve oralara yatırılan paralara kefil olduğunu belirtir. Müşteri sorularının devamını getirmekte ısrarlıdır: "Peki ya merkezi banka çökerse?" "O zaman Sovyet devleti bankalara yatırılan tüm paralara kefil olur!" cevabını verir banka görevlisi. Hâlâ pek ikna olmamış gibi gözüken müşteri bahsini en üst noktaya çıkarır: "Peki ya Sovyet devleti de çökerse?" Bunun üzerine banka görevlisi dayanamayarak patlar: "Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi harika bir hadisenin bedeli olarak 100 rubleciğini kaybetmeye hazır olmadığını mı söylüyorsun bana sen?"

Hıristiyanlığın ana hikâyesi, bu şekilde, yani en sonda beklenmedik bir dönüşün yaşandığı bir fıkra olarak anlatılamaz mı? Bir mümin ah ediyor vah ediyormuş: "Tanrı'yla, ilahi inayetle temas edeceğim vadedilmişti bana, ama şimdi tek başımayım, Tanrı terk etti beni, perişanım, acı çekiyorum ve beni sefil bir ölüm bekliyor sadece!" Bunun üzerine ilahi ses ona şu cevabı vermiş: "Görüyorsun değil mi, İsa çarmıhta çile çekiyor ya, şu an bilfiil Tanrı'yla berabersin!"[48]

Meşhur (ya da rezil) Hegelci üçlünün mantığını mükemmelen tasvir eden şu fıkrayı hatırlayalım: Üç arkadaş bir şeyler içmek için bir bara gitmiş. İlki şöyle demiş: "Başıma feci bir şey geldi. Seyahat acentesine gittiğimde, "Pittsburgh'a bir bilet!" demek istedim ama ağzımdan 'Tittsburgh'a bir çiklet' lafı çıktı." İkincisi ise şöyle demiş: "Bu bir şey değil. Kahvaltıda karıma 'Tatlım bana şekeri uzatabilir misin?' demek istedim ama ağzımdan 'seni pis sürtük, hayatımı mahvettin lan!' cümlesi çıktı." En sonundaysa üçüncüsü şöyle demiş: "Benim başıma gelenleri duyana kadar bir durun o zaman. Tüm gece boyunca cesaretimi topladıktan sonra, kahvaltıda karıma tam da senin kendi karına söylediklerini demeye karar verdim ama ağzımdan 'Tatlım bana şekeri uzatabilir misin?' cümlesi çıktı."[49]

Dan Quayle ve George W. Bush'un hiç farkında olmadan Hegelci diyalektiği icra ettiğini acaba kaç kişi fark etti? Quayle'de bunu yirmi sene önce hepten gördüğümüzü zannetmiştik, ama Bush'la kıyasladığımızda Quayle gayet zeki bir insan gibi görünüyor. Hani İngilizcedeki "potato" (patates) kelimesinin yazılışını "potatoe" diye düzelttiği o meşhur hatası vardır ya, bana Quayle'in bir şekilde hep haklı gibi geldiğini itiraf etmeliyim: "Potatoe", Humboldt'un potato'nun esas "içsel biçimi" diyeceği şeye daha yakın duruyor. (Bununla beraber, Bush'un "Greeks" [Yunanlar] yerine "Grecians" [Grekler] demesi karşısında da benzer bir hisse kapıldığımı teslim etmeliyim: "Greklerle iyi ilişkiler kurun." "Grecian" kulağa bir bakıma daha vakur gelmektedir, "Greek" ise zeki ama sosyal açıdan ebleh tipleri anlatmak için kullanılan "geek" sözcüğü gibi tınlar – sahi, soylu Batı medeniyetimizin kurucuları böyle bir avuç ebleh miydi acaba?)

Peki Quayle'le karşılaştırırsak Bush'a ne demeli? Bush'un dil sürçmeleri, tıpkı Quayle'in formunda olduğu zaman yaptıkları gibi, Marx Kardeşler'in yüce dil sürçmeleri ("Bana Emanuel Ravelli'yi anımsatman şaşırtıcı değil, çünkü sen Ravelli'sin!") veya efsanevi Hollwood prodüktörü Sam Goldwyn'e atfedilen, ustalıkta hiç altta kalmayan ("Sözlü bir anlaşmanın üzerine yazıldığı kâğıt kadar değeri yoktur!"dan dillere düşmüş "Beni dışa katın!"a varan) o hünerli "Goldwyncilikler" düzeyinde midir? Quayle ve Bush'un dil sürçmelerinin çoğu, Fransızların lapalissades dediği şeydeki temel formülü izler. Mitik bir şahsiyet olan Mösyö la Palice'e atfedilen malumu ilamlardır bunlar. Mesela: "Vefatından bir saat önce, Mösyö La Palice capcanlıydı." La Palice'in zekice dile getirdiği "Niçin havanın çok daha temiz olduğu kırsal kesimde şehirler kurmuyoruz?" şeklin-

deki sözü, Cumhuriyetçi Parti'nin Bush'un malumu ilamıyla kusursuzca ortaya konan ekoloji politikasını veciz bir şekilde ifade etmeye yaklaşır: "İnsanın ve balığın huzur içinde bir arada yaşayabileceğini biliyorum."

Bush ve Quayle tarzı bu temel dil sürçmesi türüne dair birkaç örnek verelim: "Başarılı olmazsak, başarısız olma riskine gireriz"; "Seçimlere katılım oranının düşük olması seçimlere daha az insanın katıldığının bir göstergesidir"; "NASA'nın gözünde uzay hâlâ büyük bir öncelik taşıyor." Bu malumu ilamlar, katıksız totoloji üstüne basa basa nedensel bir açıklama diye sunulduğunda biraz daha ilginçleşir. Mesela Quayle'in şu dil sürçmesine bakalım: "Bana Los Angeles'taki isyana ve ölümlere kimin sebep olduğu sorulduğunda, cevabım dolaysız ve basit oldu: İsyanın müsebbibi kim? Müsebbibi isyancılar. Ölümlerin müsebbibi kim? Müsebbibi katiller." (Hiç kuşkusuz ki bu totolojide örtük bir muhafazakâr siyasi mantık vardır, yani, bu alıntı örtük bir olumsuzlamaya dayanmaktadır: Toplumsal koşullarda "daha derin" nedenler aramayın, tüm sorumluluk dolaysız faillerindir.) Quayle, tuhaf derecede Hegelci bir şekilde, mefhum ile onun ampirik örneklenişlerini karşı karşıya koymak suretiyle özdeşliği parçaladığında işler daha da ilginçleşir: "Çevreye zarar veren şey kirlilik değildir. Kirliliğin sebebi havamız ve suyumuzdaki pisliklerdir." Bush her ne kadar Quayle'i bu yolda izleyemese de, kavramsal bir karşıtlığın, kendisiyle-ilişkilenen diyalektik Selbstbeziehung düzeyine yükseldiği dil sürçmeleri üretmekte çoğu zaman ona yetişir. Bush'un geri çevrilemezlik ile geri çevrilebilirlik arasındaki karşıtlığı nasıl geri çevrilebilir olarak ileri sürdüğünü hatırlayalım: "Özgürlük ve demokrasiye giden geri çevrilemez bir eğilim içinde olduğumuza inanıyorum – ama bu değişebilir." Demek ki mesele şeylerin ya geri çevrilebilir ya da geri çevrilemez olmasından ibaret değildir: Geri çevrilemez gibi görünen bir durum değişip geri çevrilebilir bir duruma dönüşebilir. Bu düşünümselliğin daha da güzel bir

örneği ise şudur: "Gelecek yarın daha iyi olacak." Mesele Quayle'in burada bir hata yapmış olmasından, yarın şeylerin daha iyi olacağını iddia etmeye niyetlenmesinden ibaret değildir: Yakın gelecekte (yani yarın) geleceğin kendisi bize daha parlak görünecektir. Bush "Bulmuş olduğum ortak paydalardan biri de şu ki beklentiler beklenenin üzerine yükselir" derken tam da aynı yapıyı yeniden üretmemiş miydi?

Quayle'de bu düşünümsellik, üç savuşturma/tekzipten oluşan dizinin konuşan kişinin kendini resimden silmesiyle tamamına erdiği şu alıntıda doruk noktasına çıkar: "Holokost ulusumuzun tarihindeki yakışıksız bir dönemdi. Bu yüzyılın tarihini kastediyorum. Ama hepimizi bu yüzyılda yaşadık. Ben bu yüzyılda yaşamadım." Bu dizide amansız bir ilerleme mantığı söz konusudur: Önce, kendi ulusunun karanlık geçmişiyle hesaplaşma hevesiyle, Quayle ona bizatihi *işlemediği* yüzyılın suçunu isnat eder; sonra, geri çekilir ve söz konusu fiilin kendi ulusunca işlenmediğini belirtir; ardından, kendi geçmişiyle hesaplaşma mantığına dönmeye yönelik ümitsiz bir çabayla, yeni bir topluluk oluşturur – artık "bizim ulusumuz" değil, bu yüzyılda yaşamış olan ve dolayısıyla Holokost'tan sorumlu olan hepimiz; en sonunda, konuşup içine battığı saçmalığın farkına varınca da, deyim yerindeyse kendini otomatik bir şekilde hızlıca geri çeker ve kendini kendi yüzyılının içinden çıkarır. Kısacası, Goldwyn'in "beni dışarı katın" sözünün mükemmelce tersine çevrilmiş haliyle, Quayle "kendini" kendi yüzyılının "dışına katar"! Bu düğümün ardından, Bush'a dair en özlü tasviri sunan bir açıklamada bulunmuş olması ise boşuna değil: "Gerçekten acayip olan insanlar hassas konumlara gelebilir ve tarih üzerinde muazzam bir etki doğurabilir."

Ne var ki Bush'un Quayle'in ötesine geçtiği iki alan vardır. Bunlardan ilki, kesinlik ve kesinsizliğe dair postmodern diyalektiktir. Bush'un düşüncesinde, (ampirik düşman figürü konusundaki) ke-

sinsizlik, tehlikeyi azaltmak şöyle dursun, kendini diyalektik bir şekilde tersine çevirir ve daha yüksek bir kesinliğe, tam olarak kim olduğunu bilmediğimizden ötürü daha da tehlikeli olan bir düşman *olmalı* hissine dönüşür. Dolayısıyla, düşman hakkında ne kadar çok belirsizlik varsa, onun oralarda bir yerlerde pusuya yatıp bizi beklediğinden o kadar çok emin olabiliriz: "Geçmişte karşımızda olanın Ruslar olduğundan emindik, gayet emindik. Gayet emindik ve bundan dolayı, barışı korumak için birbirimizi hedef alan büyük miktarda nükleer cephanelerimiz vardı.... Her ne kadar belirsiz bir dünya olsa da, bazı şeylerden eminiz.... Bu dünyada deli adamlar olduğundan, terör olduğundan, füzeler olduğundan eminiz ve ben bundan da eminim." Bush Quayle'i Hıristiyanlıktaki o yalın "Komşunu kendin gibi sev" düsturunun incelikli düşünümsel dönüşü bağlamında da geçer. Bush Hegel'in Tinin Fenomenolojisi'ndeki tanınma arzusu diyalektiğinden çıkan dersi almıştır: Kendimizi dolaysızca sevmeyiz – aslında sevdiğimiz şey başkaları tarafından sevilmektir, yani, başkalarının bizi sevmesini severiz: "Nasıl ki sevilmeyi seviyorsanız, komşunu sev şeklindeki evrensel çağrıya hepimiz kulak vermeliyiz."

Öyleyse talihsiz Bush, Quayle'in hazin akıbetine düşmemek ve açıklamalarındaki saklı diyalektik inceliği takdir etmekten aciz aptal liberal kamunun idraksizliğini dağıtmak için ne yapmalıdır? Hepimizin malumu olduğu üzere, *du sublime au ridicule, il n'y a qu'un pas* ("yüce ile gülünç arasında sadece bir adımlık mesafe bulunur") cümlesi doğru olduğu gibi bunun tersi de doğrudur. O halde Bush'un, totolojik tersine dönüşlerden derin içgörüler üretme şeklindeki Heideggerci sanattan bir şeyler öğrenmesi gerekiyordur belki de. Başka bir deyişle, Heidegger'in "*das Wesen der Wahrheit ist die Wahrheit des Wesens*" [hakikatin özü, özün hakikatidir] şeklindeki o meşhur tersine çevirmeli sözünü ya da bir alanın *das Wesen*'ini bu alanın kendisinden çıkarmaya ("teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir") dönük retorik stratejisini gördüğümüzde, Bushçuluğu derin bir

düşünceye dönüştürmenin ne kadar kolay olabileceği aklımıza gelir ister istemez: "Koruma Ayı'nda bulunuyoruz. Korumaya değer veririm. Başkanlığa aday olduğunuzda bunu yaparsınız. Korumalısınız" açıklaması şuna tercüme edilebilir: "Korumanın özünün, fiziksel kaynaklarımızın ontik korunmasıyla uzaktan yakından alakası yoktur. Korumanın özü, toplumumuzun özünün korunmasıdır. Kaba ontik düzeyde, ülkenin tarihinde doğal kaynakların hiç görülmedik derecede yok olmasına cevaz verse bile, ABD başkanının yapması gereken şey işte budur."

Bu sanatı öğrendiği takdirde, Bush'un Bill Clinton'ın sonrasında başkan olmaya layık biri olduğunu ispatlama şansını elde edecektir, zira Amerikan başkanlığındaki bu Heideggerci eğilim daha Clinton döneminde bile fark edilebiliyordu: Hani savcının, Clinton'a Monica Lewinsky ile olan ilişkisi hakkında "Is it true that" diye başlayan ("... olduğu doğru mu?") sorusuna karşılık olarak Clinton "It depends on what you mean by 'is'" ("'olmak' derken ne kastettiğinize bağlı") demişti ya, böyle derken Heideggerci Seinsfrage'ye ("Varlık Sorunu") işaret etmiş olmuyor muydu?[50]

Groucho Marx'ın klasik repliğini hatırlayalım: "Bu herif bir ahmağa benziyor ve bir ahmak gibi hareket ediyor olabilir, ama buna bakıp kanmayasın sakın, herif sahiden de bir ahmak!" Hitchcock'un *Vertigo*'sunda düğümlerin çözüldüğü son kısım bu esprinin bir versiyonu değil midir? "Bu kadın (Judy) Madeleine'e benziyor ve Madeleine gibi hareket ediyor olabilir, ama buna bakıp kanmayasın sakın, kadın sahiden de Madeleine!"[51]

VARYASYON

- Marx Kardeşler'in Ravelli hakkındaki o sıkça alıntılanan esprilerini hatırlayalım: *Spaulding*: Tıpkı sana benzeyen birini tanıyordum. Adı neydi ya? Hmmm... Emanuel Ravelli. Sen onun kardeşi misin? *Ravelli*: Ben Emanuel Ravelli'yim. *Spaulding*: Sen Emanuel Ravelli misin? *Ravelli*: Ben Emanuel Ravelli'yim. *Spaulding*: Anladım, ona benzemen boşuna değilmiş... Ama bir daha altını çiziyorum, aranızda bir benzerlik var.[52]

Uşağına "şu sefil dilenciyi alıp götürün buradan – o kadar hassasım ki insanları acı çekerken görmek istemiyorum!" diyen zengin adamdan bahsedilen o eski espri, hiç olmadığı kadar yerindedir bugün.[53]

Eski Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde uydurulmuş bir fıkrada, Alman bir işçi Sibirya'da bir iş bulur; tüm mektuplarının sansür kurulu tarafından okunacağının farkında olan işçi, arkadaşlarına şöyle der: "Bir şifremiz olsun: Benden alacağınız bir mektup bildik mavi mürekkeple yazılmışsa, doğrudur; fakat eğer kırmızı mürekkeple yazılmışsa, sahtedir." Bir ay sonra, mavi mürekkeple yazılmış ilk mektup arkadaşlarının eline geçer: "Burada her şey güllük gülistanlık: Dükkânlar dolu, yemek bol, apartmanlar büyük ve düzgünce ısınıyor, sinema salonları Batılı filmler gösteriyor, muhabbet etmeye müsait birçok güzel kız var – olmayan tek şey ise *kırmızı mürekkep*."

Bizim şu âna kadarki durumumuz da böyle değil mi? İstediğimiz tüm özgürlüklerimiz var – olmayan tek şey ise "kırmızı mürekkep": "Özgür hissediyoruz", çünkü özgürlüksüzlüğümüzü ifade edecek dilin kendisinden yoksunuz. Kırmızı mürekkebin olmayışı bugün şu anlama gelmektedir: Şimdiki çatışmayı tarif etmek için kullandığımız terimlerin tümü –"teröre karşı savaş", "demokrasi ve özgürlük", "insan hakları", vb.– durumu anlamamızı sağlamak yerine, duruma ilişkin algımızı bulandıran sahte terimlerdir. Bugün yapılması gereken iş protestoculara kırmızı mürekkep vermektir."[54]

Hollywood'ta çekilen bir screwball komedisinde, yani cinsellik içermeyen cinsellik komedisinde, kızın biri erkek arkadaşına sorar: "Benimle evlenmek istiyor musun?" "Hayır!" "Meseleyi geçiştirmeyi bırak! Bana düz bir cevap ver!" Bir bakıma, temeldeki mantık doğrudur: Kız için kabul edilebilir olan tek düz cevap "Evet!"tir, dolayısıyla doğrudan "Hayır!" demek dahil olmak üzere, bundan başka her türlü cevap onun nazarında meseleyi geçiştirmeye denk düşmektedir. Fakat buradaki temel mantık zorla tercihte bulundurma mantığıdır: Karar vermekte özgürsün, ama doğru tercihte bulunmak şartıyla. Bir papaz sıradan ama şüpheci biriyle münakaşa ederken aynı paradoksa dayanmaz mı? "Tanrı'ya inanıyor musun?" "Hayır." "Meseleyi geçiştirmeyi bırak! Bana düz bir cevap ver!" Papazın nazarında tek düz cevap, yine, kişinin Tanrı'ya inandığını ileri sürmesidir: Ateistin Tanrı'ya inanmayı reddetmesi, simetrik bir açık tavra karşılık durmak şöyle dursun, ilahi karşılaşma meselesini savuşturmaya yönelik bir hamledir. Peki bugün bize "ya demokrasiyi ya da köktenciliği seçin" denilirken de aynısı olmuyor mu? Böyle bir çerçeve içinde, "köktenciliği" seçmek zaten imkânsız değil midir? Hâkim ideolojinin bize bu seçimi dayatmasında sorunlu olan şey, "köktencilik" değil, *demokrasinin ta kendisidir*: "Köktenciliğe" karşı tek alternatifin parlamenter liberal demokrasiden oluşan siyasi sistem olduğu sanılır.[55]

Bibi Netanyahu'yu ziyaret eden Bill Clinton hakkında uydurulmuş bir İsrail fıkrası vardır: Clinton Bibi'nin ofisinde gizemli bir mavi telefon görmüş ve Bibi'ye bunun ne olduğunu sormuş. Bibi bu telefonun Tanrı'yla görüşmesini sağladığını söylemiş. ABD'ye döndükten sonra, haset Clinton istihbarat teşkilatından ne pahasına olursa olsun kendisine de böyle bir telefon temin etmelerini talep etmiş. İki hafta içinde ona böyle bir telefon getirmişler, işe yaramış, ne var ki aşırı yüksek bir telefon faturası gelmiş – Tanrı'yla yapılan bir dakikalık konuşma için iki milyon dolar. Bunun üzerine Clinton öfkeyle Bibi'yi arayıp şikâyet etmeye başlamış: "Finansal açıdan sizi destekleyen bizim bile böyle bir telefonu kullanmaya paramız yetmezken, bunun altından nasıl kalkıyorsunuz? Bizim paramızı böyle mi harcıyorsunuz?" Bibi sakince cevaplamış: "Hayır, hayır, mesele o değil – biz Yahudiler konuştuk mu ülke içi konuşma sayılıyor!"

İşin ilginç yanı, bu fıkranın Sovyet versiyonunda Tanrı'nın yerini cehennem alır: Nixon Brejnev'i ziyarete gidip özel bir telefon görür ve Brejnev bunun cehennemle bağlantı kurulmasını sağladığını açıklar. Fıkranın sonunda, Nixon görüşmenin masrafından yakınır ve Brejnev sakince cevap verir: "Sovyetler Birliği'nde yaşayan bizler için, cehennemle konuşmak ülke içi konuşma sayılıyor!"[56]

Toplama kampları ve insancıl yardımın sağlanması için oluşturulan mülteci kamplarının aynı sosyo-mantıksal biçimsel matrisin, biri "insani", diğeri "insanlıkdışı", iki ayrı yüzü olduğu paradoksunu kabul etmek gerekir. Her iki durumda da, Lubitsch'in *Olmak ya da Olmamak*'ındaki acımasız espri geçerlidir: "Toplama Kampı Erhardt" adlı karakter, işgal edilmiş Polonya'daki Alman toplama kampları hakkında kendisine bir soru sorulunca hiç tökezlemeden verir cevabını: "Toplama işini biz yapıyoruz, kamp yapma işini ise Polonyalılar." (Risk toplumu kavramına düşülen ironik bir şerh olarak yorumlanabilecek, Ocak 2002'deki Enron iflası için de aynısı geçerli değil midir? İşlerini ve birikmiş paraları kaybeden binlerce çalışan bir riske maruz kalmıştı, ama hakiki bir tercih hakları olmadan – risk onlara kör talih gibi görünmüştü. Risklere vâkıf olan, duruma müdahale etme imkânı da bulunanlar, yani üst düzey yöneticilerse iflastan önce hisse senetlerini ve opsiyonlarını paraya çevirerek risklerini asgari düzeye çekmişti – fiili riskler ve tercihler böylelikle gayet güzel bölüşülmüştü. Dolayısıyla, bugünün toplumunun riskli tercihler toplumu olduğu yolundaki o pek rağbet gören kanıya gelecek olursak, bazılarının [Enron yöneticileri] tercih işini yaptığını, diğerlerininse [sıradan çalışanlar] riske girme işini yaptığını söyleyebiliriz.)[57]

Olmak ya da Olmamak'ı en komik sahnelerinden birinde, gizli bir görev kararının parçası olarak, zalim bir üst düzey Gestapo subayı olan Erhardt'ı canlandırmak zorunda olan fiyakalı Polonyalı aktör Josef Tura, bu canlandırmayı abartılı bir şekilde yapar ve sohbet ettiği kişinin Polonyalılara yapılan zalim muamele hakkında ettiği sözlere, yüzünde tatmin olmuş bir ifadeyle, kaba bir kahkaha patlatarak yanıt verir: "Bana Toplama Kampı Erhardt diyorlar ha!" Biz seyirciler bunu gülünç bir karikatür olarak görürüz – fakat aradan kısa bir süre geçtikten sonra, Tura'nın kaçması gerekir ve gerçek Erhardt olay yerine intikal eder; sohbet yine dönüp dolaşıp onun hakkındaki söylentilere geldiğinde, kendisini canlandıran kişi nasıl konuşmuşsa, sohbet ettiği kişilere *aynı gülünç derecede abartılı şekilde* yanıt verir. Mesaj açıktır: Erhardt'ın kendisi doğrudan doğruya kendisi değildir, o da kendi kopyasını, daha doğrusu, kendi gülünç benlik fikrini taklit etmektedir. Tura onu, Erhardt ise kendisini oynamaktadır.

Hitchcock'un *Vertigo*'sunda aynı tekinsiz örtüşmenin daha trajik bir versiyonunu buluruz: Alt sınıf kökenli Judy, Scottie'nin uyguladığı baskının ve ona olan aşkının sonucu olarak, üst sınıf kökenli olan uhrevi Madeleine gibi görünüp davranmaya çalışır, ama onun Madeleine olduğu ortaya çıkar: İkisi de aynı kişidir, zira Scottie'nin karşılaştığı "hakiki" Madeleine aslında bir uydurmadır. Ne var ki, Judy ve Judy-Madeleine arasındaki bu özdeşlik, Judy karşısında Madeleine'in mutlak ötekiliğini yine daha da hissedilir kılar – hiçbir yerde verili olmayan, sırf Judy-Madeleine'i sarıp sarmalayan uhrevi "hale" kisvesinde mevcut olan Madeleine.[58]

Jeremy Bentham eşi benzeri görülmemiş bir mefhum geliştirmişti: "öz-ikon"; yani bir şeyin en iyi göstergesinin kendisi olduğu anlayışı (bunu duyunca Lewis Carroll'ın İngilizler hakkında yaptığı espri akla gelir: İngilizler gitgide büyüyen haritalar kullanır, fakat en nihayetinde İngiltere'nin kendisini *kendi haritası* olarak kullanmakta uzlaşırlar).[59]

Melankolik kişi henüz kaybetmediği şey için yas tuttuğu ölçüde, melankolide trajik yas tutma prosedürünün içkin bir şekilde komik bir tersyüze tabi olduğu söylenebilir. Buna örnek olarak, çingeneler hakkındaki eski bir ırkçı fıkrayı anabiliriz: Yağmur yağdığında sevinirler, çünkü yağmurdan sonra her zaman güneşin çıktığını bilirler; güneş çıktığındaysa üzülürler, çünkü güneşin çıkmasından sonra, er ya da geç yağmur yağacağını bilirler.[60]

Eski bir Sovyet fıkrasında, bir dinleyici Radyo Erivan'a bir soru sorar: "Rabinoviç devletin açtığı piyangoda yeni bir araba kazandı mı?" Radyo Erivan şöyle yanıt verir: "İlkesel açıdan, evet. Fakat bu bir araba değil, bir bisikletti, yeni değil, eskiydi ve o kazanmadı, ondan çalındı!"[61]

Eski Yugoslavya'da dillere pelesenk olmuş bir ırkçı fıkra vardır: Bir psikiyatrist bir çingeneyi muayene ediyormuş. Psikiyatrist önce, çingeneye serbest çağrışımların ne demek olduğunu açıklıyormuş: Psikiyatristin verdiği ipucuna karşılık olarak o an aklında ne varsa hemen onu söylüyorsun. Sonra psikiyatrist teste başlamış. "Masa" demiş, çingene " Fatma'yı sikmek" diye cevaplamış. "Gökyüzü" demiş, çingene "Fatma'yı sikmek" karşılığını vermiş ve bu böyle devam etmiş. Ama psikiyatrist en sonunda patlamış: "Ama beni anlamıyorsun! Ben bir kelimeyi söylediğimde, o an aklına ne geliyorsa, ne düşünüyorsan onu söylemek zorundasın!" Çingene sakince vermiş cevabını: "Evet, ne kastettiğini anladım, aptal değilim ben, ama ben *her zaman* o Fatma'yı sikmeyi düşünüyorum!"[62]

Hegelci "soyut evrenselliğin" yapısını apaçık şekilde resmeden bu fıkrayı, bir başka fıkrayla, biyoloji öğretmeni tarafından farklı hayvanlar konusunda sözlüye çekilen ve cevabı devamlı bir atı tanımlamaya indirgeyen öğrenci hakkındaki fıkranın sonundaki can alıcı dönüşle tamamlamak gerekir yine de: "Fil nedir?" "Hiçbir atın bulunmadığı, balta girmemiş ormanlarda yaşayan bir hayvan. At, dört ayağı olan, binmek, tarlaları işlemek ya da taşıtları çekmek için kullanılan evcil bir memelidir." "Balık nedir?" "Atın aksine, ayakları olmayan bir hayvan. At, dört ayağı olan..." "Köpek nedir?" "Atların aksine, havlayan bir hayvan. At, dört ayağı olan..." Bu böyle devam etmiş, ta ki en sonunda çaresizliğe kapılan öğretmen ona şu soruyu sorana kadar: "Tamam, peki o zaman at nedir?" Kafası hepten karışan zavallı şaşkın öğrenci, bir cevap bulamayınca, mırıldanıp ağlamaya başlamış.[63]

Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman hakkındaki espriler genel olarak Lacancı teoriyi bir açıdan ilgilendiren bir yapı sergiler. Mesela: Tudjman'la saklambaç oynamak niye imkânsızdır? Çünkü saklanacak olsa, kimse onu aramak zahmetine girmezdi... Saklanmanın ancak insanlar sizi gerçekten bulmak istediğinde etkisi olduğuna işaret eden güzel bir libidinal vurgu. Ama en müthiş örnek şudur: Tudjman ve geniş ailesi bir uçakla Hırvatistan'ın üzerinde uçuyormuş. Kendisi ve şürekâsı servetine servet katarken birçok Hırvatın sefil, mutsuz hayatlar sürdüğüne ilişkin söylentilerin farkında olan Tudjman şöyle der: "Peki ya pencereden bir milyonluk bir çek atsam ve en azından, bu çeki yakalayacak bir Hırvatı mutlu etsem?" Pohpohlayıcı karısı cevap vermiş: "Ama Franjocum, niçin yarım milyonluk iki çek atıp iki Hırvatı mutlu etmiyorsun?" Kızı da söze katılmış: "Babacığım niçin çeyrek milyonluk dört çek atıp dört Hırvatı mutlu etmiyorsun?" Bu böyle devam etmiş, ta ki en sonunda erkek torunu –hani masum bir genç farkında olmadan hakikati yumurtlayıverir ya– şöyle diyene kadar: "Ama dedeciğim, niçin pencereden sadece kendini atıp da *tüm* Hırvatları mutlu etmiyorsun?"[64]

Sırpça-Hırvatçada klasik bir kaba bilmece-espri vardır: "Gözün üzerinde nasıl yumurta yaparsın? Nasıl mı? – Alına bir malafat koyarak!" (Slav dillerinde, testisleri ifade eden kaba terim taşak değil, yumurtadır.) Bu fıkra kışlada şahit olduğum bir sahneyi izah ediyor aslında: Epey tatsız tutsuz bir akşam yemeği yedikten sonra, gerçi askerlerin çoğu tabağa hiç dokunmamıştı bile, pratik bir şakanın kurbanı olup o sıra yatağında uzanmakta olan talihsiz bir asker hâlâ çok aç olduğundan yakınıyor, ne verseler yiyeceğini, hatta gözünün üzerinde bir çift yumurtayı bile yiyeceğini söylüyordu. Fırsat işte bu fırsat diyen arkadaşları, alnına bir malafat koyarak "gözünün üzerinde bir çift yumurta" getirmişti ona.[65]

"Reel sosyalizm"in o eski güzel günlerinde, okula giden her çocuğa Lenin'in kitap okumaya doymadığı ve gençlere "ders çalışın, ders çalışın, ders çalışın!" tavsiyesinde bulunduğu tekrar tekrar anlatılırdı. Sosyalist arkaplanı olan klasik bir fıkra bu şiarı beklenmedik bir bağlam içinde kullanarak hoş bir altüst edici etki üretir. Marx, Engels ve Lenin'e evlenip bir eşin mi olsun yoksa sadece metresin olsun mu istersin diye sormuşlar. Mahrem meselelerde hayli muhafazakâr olduğu bilinen Marx "karım olsun isterim," demiş. Hayatın tadını çıkarmayı bilen Engels ise, elbette, "metresim olsun isterim," demiş. Lenin "*hem* karım *hem* metresim olsun isterim," deyince diğerleri şaşırmış. Yoksa gizli gizli aşırı cinsel haz alma peşinde miymiş Lenin? Hayır, çünkü durumunu hemen izah etmiş: "Böyle yaparsan metresine o sıra karınla birlikte olduğunu, karına ise metresine gitmekte olduğunu söyleyebilirsin..." "Peki o zaman ne yapıyorsun?" diye sormuşlar. "Tek başıma kalabileceğim bir yere gidiyorum ve ders çalışıyorum, ders çalışıyorum, ders çalışıyorum!"[66]

Testisler hakkındaki Doğu Avrupa menşeli iki kaba fıkra ahmak-üçkâğıtçı karşıtlığını mükemmelen ortaya koyar. Önce ilk fıkrayı anlatalım: Bir müşteri barda oturuyor, viskisini yudumluyormuş. Bir maymun tezgâhın üzerinde dans ede ede müşterinin bardağına yanaşmış, taşaklarını bardağın içinde yıkamış ve dans etmeye devam edip uzaklaşmış. Şaşkınlıktan tepesi atan müşteri bir bardak viski daha sipariş etmiş. Ama maymun yine dans ede ede gelip aynısını yapmış. Küplere binmiş müşteri barmene "Bu maymunun taşaklarını benim viskimin içinde niye yıkadığını biliyor musun?" diye sormuş. Barmense "vallahi hiçbir fikrim yok, çingeneye sor, o her şeyi bilir!" diye cevap vermiş. Müşteri, barın içinde bir oraya bir buraya dolanan, kemanı ve şarkılarıyla misafirleri eğlendiren çingeneye dönüp sormuş: "Bu maymunun taşaklarını benim viskimin içinde niye yıkadığını biliyor musun?" Çingene ona sakince "tabii ki biliyorum," diye cevap verip hüzünlü bir melankolik şarkı çalmaya başlamış: "Ah bu maymun taşaklarını benim viskimin içinde niye yıkıyor, ah niye..." Çingene müzisyenler yüzlerce şarkı bilir ve müşterilerin isteği üzerine bunları çalar ya, işte bu çingene müzisyen de müşterinin sorusunu viski içinde taşaklarını yıkayan bir maymun hakkında bir şarkı çalma dileği diye anlamıştır. En saf haliyle ideolojinin şiiridir bu.

Şimdi de on dördüncü yüzyılda Moğolların işgali altındaki Rusya'da geçen ikinci fıkrayı anlatalım: Bir köylü ve karısı tozlu bir kır yolunda yürüyormuş. Atlı bir Moğol savaşçı yanlarında durmuş ve köylüye şimdi onun karısına tecavüz edeceğini söylemiş. Sonra bir de şunu demiş: "Ama yolda epey bir toz toprak var ya, ben karına tecavüz ederken taşaklarımı tutacaksın ki kirlenmesinler!" Moğol işini halledip gittikten sonra köylü adam sevinçten gülüp zıplamaya baş-

lamış. Şaşıran karısı "senin yanı başında bana vahşice tecavüz edilmişken nasıl olur da zıplıyorsun?" diye sormuş. Köylü vermiş cevabını: "Ama onu kandırdım! Taşakları tozlandı!" Bu tatsız fıkra muhaliflerin hal-i pür melalini anlatıyor: Parti *nomenklatura*'sına (sıradan halkın temsilcileri) ciddi darbeler vurduklarını zannediyorlardı, ama yaptıkları tek şey *nomenklatura*'nın taşaklarını biraz tozlandırmaktı aslında – bu esnada *nomenklatura* halka tecavüz etmeye devam ediyordu. Bugünün eleştirel Sol'u benzer bir durumda değil mi? (Bugün muktedirlerin taşaklarını hafifçe tozlandırmayı adlandırmak için kullanılan terimler arasında "yapıbozum" ve "bireysel özgürlüklerin korunması" yer alıyor.) 1936'da Salamanca Üniversitesi'nde düzenlenen bir toplantıda Miguel de Unamuno Francocuları şu meşhur lafla iğnelemişti: "*Venceréis, peron o convenceréis*" ("Kazanacaksınız, ama ikna edemeyeceksiniz"). Bugün Sol'un muzaffer küresel kapitalizme diyebileceği tek şey bu mudur? İkna etmeyi başaran, ama kazanamayan (ve başarısızlığının sebeplerini dönüp geriye bakarak açıklamada bilhassa ikna edici olan) taraf rolünü oynamaya yazgılı mıdır Sol? Bugün yapmamız gereken şey nasıl bir adım ileri atabileceğimizi bulmaktır. Bizim 11. Tez'imiz şu olmalıdır: İçinde yaşadığımız toplumlarda, eleştirel Solcular şu âna kadar muktedirlerin taşaklarını tozlandırmaktan başka bir şey yapmadılar; yapılması gereken şey o taşakları kesmektir.[67]

Sovyet tarzı bürokratik Sosyalizm ile Yugoslav tarzı özyönetim modeli arasındaki farkı konu alan eski espriye bakalım: Rusya'da, nomenklatura üyeleri pahalı limuzinlerde seyahat eder; Yugoslavya'da ise *sıradan halk limuzinlerde temsilcileri aracılığıyla seyahat eder.*[68]

Sinemada mizahın en büyük ustaları (Marx Kardeşler'in esprilerine karşıt olarak) Monty Python'ın üyeleridir hiç kuşkusuz. *Meaning of Life*'ın bir bölümü evli bir çiftin dairesinde geçer. "Canlı organ nakli" ticareti yapan iki adam zili çalar ve kocanın böbreğini ister. Zavallı adam buna direnir: Böbreklerini ancak öldüğü takdirde almaya hakları vardır; fakat iki adam böbreğini aldıklarında her halükârda zaten sağ çıkmayacağını söyleyerek onu ikna eder.

İki adam işe başlar, kurbanının içinden kanlı organları soğukkanlılıkla çıkarır. Eşi ise bu gördüklerine dayanamaz ve odayı terk edip mutfağa gider; adamlardan biri onun peşinden gider ve onun da böbreğini ister. Kadın bunu reddeder; ne var ki, buzdolabının içinden bir beyefendi çıkar ve milyarlarca yıldız ve gezegenler ve onların evrenin içindeki akıllıca düzeni hakkında şarkı söylemeye başlar. Kadın evrene kıyasla kendi sorununun ne kadar küçük ve önemsiz olduğunu anladıktan sonra, böbreğini bağışlamayı memnuniyetle kabul eder.[69]

"Leporello'suz Don Giovanni olmaz" (Don Giovanni fetihlerinin kaydını Leporello'nun listesine yazdırmaya fetihlerin kendilerinin verdiği hazdan daha fazla değer verir) demeye yönelten bu Öteki'ne yapılan gönderme, şu alt-sınıf şakasında konu edilir: Bir geminin batmasından sağ kurtulan zavallı bir köylü kendini Cindy Crawford'la birlikte bir ıssız adada bulur. Onunla seviştikten sonra Cindy ona tamamen tatmin olup olmadığını sorar; "evet," diye cevap verir köylü adam, ama aldığı tatmini dört başı mamur hale getirmek için küçük bir ricası vardır – en iyi arkadaşıymış gibi giyinebilir, bir pantolon giyebilir ve dudaklarının üzerine bir bıyık kondurabilir miymiş. Cindy'nin şaşkınlıkla tepki vermesine ve zavallı köylünün gizli bir sapık olduğundan şüphelenmesine karşılık olarak, meselenin aslında bu olmadığını, ne yapmak istediğini birazdan göreceğini söyleyerek onu rahatlatmaya çalışır. Bunun üzerine Cindy onun ricasını yerine getirir ve adam ona yaklaşır, onu dirseğiyle dürter ve eril bir yardakçılıktan mütevellit müstehcen bir gülüşle ona şöyle der: "Biraz önce ne yaptım biliyor musun? Cindy Crawford'la seviştim!"[70]

Deleuze'ün vurguladığı gibi, bir mazoşistin bir sadiste kendisini acımasızca dövmesini ve sadistin ona hınzır bir gülüşle "Hayır, asla..." demesini konu alan salak fıkra meselenin özünü hepten kaçırır: Sadizm ve mazoşizm arasındaki ilişki, iki tarafın birbirini tamamladığı bir ilişki değildir; başka bir deyişle, sadist ve mazoşistin ideal bir çift oluşturmadığı açıktır. Aralarındaki ilişkinin, iki taraftan her biri ne istiyorsa bir diğerinden onu aldığı (mazoşistin acısının sadistin hoşnutluğuna denk düştüğü ve tam tersinin geçerli olduğu) bir ilişki olmadığı aşikârdır.[71]

Freud mektuplarından birinde şu fıkradan bahseder: Yeni evlenmiş bir adama arkadaşlarından biri, eşinin nasıl göründüğünü, ne kadar güzel olduğunu sorar. Adam da şöyle cevap verir: "Şahsen ondan hoşlanmıyorum, ama bu bir zevk meselesi."[72]

Hitchcock, bir McGuffin denilen nesneye ismini veren fıkrayı anlatır – ki bu aslında bir "trendeki yabancılar" fıkrasıdır. Bunun başka bir şekilde son bulan bir Yugoslav versiyonu da vardır:

"Raftaki o paket ne?"

"Bir McGuffin."

"Ne işe yarar o?"

"Highlands'teki aslanları öldürmeye."

"Ama Highlands'te hiç aslan yok ki."

Can alıcı kısım A: "Eyvallah o zaman, McGuffin değildir."

Can alıcı kısım B: "Bak görüyorsun değil mi, işe yarıyor."[73]

Hegelci özne tam da düşünümsel, kendi kendiyle ilişkilenen bir mantıksal işlemin yeniden uygulanması yoluyla ortaya çıkar. Tıpkı çiğnene çiğnene sakız olmuş o söz oyununda olduğu gibi: kabiledeki son yamyamı yiyen yamyam.[74]

Bundan çıkarılması gereken bir sonuç şudur: "Anti-Semitist ideolojide günah keçisi rolünü oynamak üzere özel olarak niçin Yahudiler seçildi?" sorusuna bir cevap bulmaya çalışırken, tam da kolayca anti-Semitizmin kendi tuzağına düşüp Yahudilerde, bu rolü oynamalarını adeta önceden belirlemiş gizemli bir özellik aramaya koyulabiliriz: Yahudilerin "Yahudi" rolünü oynamak için seçilmiş olmaları en nihayetinde olumsaldır. Tıpkı anti-Semitizm hakkındaki espride işaret edildiği gibi: "Yaşadığımız tüm sıkıntılardan Yahudiler ve bisikletçiler sorumludur. – Neden bisikletçiler? – NEDEN YAHUDİLER?"[75]

Michel Pêcheux bunun altında yatan mekanizmayı şu türden bir espri bağlamında incelikli bir şekilde ortaya koymuştu: "Babacığım Manchester'da doğdu, Anneciğim Bristol'da, bense Londra'da. Üçümüzün karşılaşmış olması ne tuhaf!"[76]

Böyle bir Hegel kavrayışı "mutlak bilgi"nin her türlü olumsallığı yutan bir kavramsal bütünlük canavarı olduğu şeklindeki kabul görmüş anlayışa ters düşer; Hegel hakkındaki bu basmakalıp değerlendirme, askeri darbeden sonra Jaruzelski'nin Polonya'sında sık sık anlatılan fıkradaki devriye gezen asker gibi, *çok çabuk vurmaktadır*. O sıralarda, askeri devriyelerin, sokağa çıkma yasağının başladığı saatten (saat ondan) sonra sokakta yürüyenleri uyarıda bulunmaksızın vurma hakları vardı; devriye gezen iki askerden biri ona on kala acele acele yürüyen birini görür ve hemen vurur. Arkadaşı daha saat ona on varken adamı niye vurduğunu sorunca şöyle cevap verir: "Ben bu adamı tanıyorum. Buradan çok uzakta oturuyor, on dakikada evine zaten varamazdı, ben de işi uzatmadan şimdi vurdum..."[77]

Lacan'ın belirttiği gibi, mesele imparatorun ancak elbiselerinin altında çıplak olmasıdır, dolayısıyla eğer psikanalizin maske indirici bir jesti varsa, bu jest Alphonse Allais'nin, Lacan tarafından aktarılan şu esprisine daha yakındır: Biri bir kadını işaret edip bir infial çığlığı atar, "Şu kadına bakın, rezalet, elbiselerinin altında çırılçıplak dolaşıyor!"[78]

Doğrunun yanlış-tanımadan çıktığını –doğruya giden yolumuzun doğrunun kendisiyle çakıştığını– mükemmelen gösteren ünlü ve son derece Hegelci bir fıkra vardır. Bu yüzyıl başlarında bir Polonyalı ile bir Yahudi bir trende karşı karşıya oturmuşlar. Polonyalı tedirgin bir biçimde yana kayıyor, bu arada da gözlerini Yahudinin üzerinden ayırmıyormuş; bir şey onu rahatsız ediyormuş, en sonunda kendini artık daha fazla tutamayarak patlamış. "Söyler misin, siz Yahudiler insanların cebini son kuruşuna kadar boşaltıp servet biriktirmeyi nasıl başarıyorsunuz?" Yahudi cevap vermiş: "Tabii söylerim ama bedavaya olmaz, önce bana beş zloti ver." Yahudi bu parayı aldıktan sonra anlatmaya başlamış: "Önce ölü bir balık bul, kafasını kes ve iç organlarını su dolu bir bardağa koy. Sonra geceyarısı, ay tam tepedeyken, bu bardağı bir kilisenin bahçesine göm..." Polonyalı açgözlü bir tavırla "Ee," diye sözünü kesmiş, "bütün bunları yaparsam, ben de zengin olur muyum?" "Öyle hemen olmaz," diye cevap vermiş Yahudi, "daha başka şeyler de yapman lazım, ama geri kalanını öğrenmek istiyorsan beş zloti daha vermelisin!" Yahudi parayı aldıktan sonra hikâyesine devam etmiş; kısa bir süre sonra yine para istemiş ve bu, sonunda Polonyalı öfkeyle bağırana kadar böyle devam etmiş: "Seni aşağılık herif, ne yapmak istediğini anlamadım mı sandın?" Bu işin sırrı mırrı yok, sen sadece cebimi son kuruşuna kadar boşaltmaya çalışıyorsun!" Yahudi sakin sakin, uysal bir tavırla cevap vermiş: "İşte şimdi biz Yahudilerin bu işi nasıl yaptığımızı anladın..."[79]

VARYASYON

- Bu bağlamda, Yahudi ile Polonyalı arasında geçen, hani Yahudinin, Yahudilerin insanlardan paralarını son kuruşuna kadar

nasıl koparabildiğinin sırrını verme bahanesiyle Polonyalıyı yolduğu fıkrayı hatırlayalım. Weininger'in şiddetli anti-feminist çıkışları –"feminist sır diye bir şey yoktur; Muamma maskesinin ardında, hiçbir şey yoktur!"– Yahudinin son ifşaatı devamlı erteleyerek daha da para yolduğu kafasına en sonunda dank eden Polonyalının kabaran öfkesinin düzeyinde kalır. Weininger, Yahudinin Polonyalının öfkelenmesine verdiği cevaba denk düşecek bir jest yapmayı beceremez: "İşte şimdi biz Yahudilerin bu işi nasıl yaptığımızı anladın..." – yani, başarısızlığı bir başarı olarak yeniden yorumlayacak, yeniden kazıyacak bir jest. Bunu mesela şöyle anlatalım: "Bak, maskenin ardındaki bu hiçlik, kadının öznelliğin kuvvetine karşıt olan sınırlı bir nesne değil, öznenin *daniskası* olmasını sağlayan mutlak negatifliğin ta kendisidir!"[80]

Aynı bu yapıya sahip ünlü bir fıkra daha vardır, ama bu çoğunlukla gözardı edilir – Kafka'nın *Dava*'sının dokuzuncu bölümündeki Yasa Kapısı esprisinden bahsediyoruz tabii ki, ölmek üzere olan taşralı adamın kapıcıya şu soruyu sorduğu son sahneden: "Benim bildiğim, herkes yasaya ulaşmak için çabalar. Peki nasıl oluyor da, bunca yıl benden başkası girmek istemedi bu kapıdan?" Kapıcı adamın artık son anlarını yaşadığını görür. Onun gittikçe sağırlaşan kulaklarına sesini işittirebilmek için var gücüyle haykırır: 'Bu kapıdan senden başkası giremezdi, çünkü yalnız senin içindi bu kapı. Gideyim de kapatayım bari."[81]

Kafka'nın hikâyesini Polonyalı ile Yahudi fıkrasına yaklaştırmak için başka bir son bile uydurabiliriz: Uzun bir bekleyişten sonra, taşralı adam öfkeye kapılıp kapıcıya bağırmaya başlar: "Seni aşağılık herif, bu kapının ardında sır mır olmadığını, bu kapının sadece benim için, benim arzumu yakalamak için burada bulunduğunu gayet iyi bildiğin halde, niye büyük bir sırra giden bir kapıda nöbet tutuyor gibi yapıyorsun? Kapıcı da (eğer bir analist olsaydı) sakin sakin şu cevabı verirdi: "Tamam işte, gerçek sırrı keşfettin artık: Kapının ardında yalnızca senin arzunun oraya koydukları var..."[82]

Lacancı "mektubun adresi" terimi, bir resmin adına yakındır; örneğin o ünlü "Lenin Varşova'da" fıkrasında anlatılan resmin. Moskova'da açılan bir sanat sergisinde, Lenin'in karısı Nadejda Krupskaya'yı, genç bir Komsomol üyesiyle yatakta gösteren bir resim sergilenmektedir. Resmin adı "Lenin Varşova'da"dır. Kafası karışan bir ziyaretçi rehberlerden birine "İyi ama Lenin nerede?" diye sorunca, rehber sakin ve vakur bir edayla cevap verir: "Lenin Varşova'da".[83]

Lenin Varşova'da fıkrası ana-gösterenin mantığını örnekliyorsa, onun simetrik tersi denebilecek bir başka fıkra da nesnenin mantığını örnekler: Fıkra deli taklidi yaparak askerden kaçmaya çalışan biri hakkındadır. Adamın semptomu, eline geçen bütün kâğıtları zorlantılı bir biçimde gözden geçirip sürekli, "Bu o değil!" demesidir. Adam askeri bir psikiyatriste gönderilir, psikiyatristin odasında da etraftaki bütün kâğıtları, hatta çöp sepetine atılmış olanları bile inceleyip sürekli, "Bu o değil!" der. En nihayet adamın gerçekten deli olduğuna kanaat getiren psikiyatrist, ona askerlik hizmetinden muaf olduğunu bildiren yazılı bir belge verir. Adam kâğıda bakıp neşeyle, "İşte bu o!" der.

Lacancı *objet a* öznenin onu aramasıyla zuhur eden işte böyle bir paradoksal entitedir.[84]

Bu yüzden de aynı matrise dayalı birçok ünlü fıkrayla örneklendirilmesi mümkündür: "Burası Wellington Dükü'nün o ünlü sözleri söylediği yer mi?" – "Evet, burası, ama Dük o sözleri hiç söylemedi" – bu hiç söylenmeyen sözler Lacancı bir Gerçek'tir. Bu minvalde *sonsuzca* örnek verilebilir: "Smith hayaletlere inanmadığı gibi, onlardan korkmuyor bile!" ... Lacan'a göre Gerçek alanına ait olan Tanrı'ya kadar giden örneklerdir bunlar: "Tanrı bütün mükemmelliklere sahiptir, biri hariç – o da varolmamasıdır!"[85]

Göç etmek isteyen bir Yahudi olan Rabinoviç hakkındaki Sovyet fıkrasına benzer bu. Göç bürosundaki bürokrat ona neden göç etmek istediğini sorar. Rabinoviç şöyle cevap verir: "İki gerekçem var. Birincisi, Sovyetler Birliği'nde Komünistlerin iktidarı kaybetmesinden, bir karşı-devrimin olmasından ve yeni iktidarın Komünist suçları hepten bize, Yahudilere yıkacağından, Yahudilere karşı pogromlara girişilmesinden korkuyorum." "Ama," diye lafa girer bürokrat, "fakat tüm bunlar tamamen saçma, Sovyetler Birliği'nde hiçbir şey değişemez, Komünistlerin iktidarı ilelebet payidar kalacaktır!" "Eh işte," diye sakince yanıtlar Rabinoviç, "bu da ikinci gerekçem."[86]

VARYASYONLAR

- Bu uzlaşının olgun Hegel'deki yapısı yine Rabinoviç fıkrasındaki gibidir: "Modern toplumun kendisiyle uzlaşmasının iki sebebi vardır. Birincisi sivil toplumdaki etkileşimdir..." "Ama sivil-toplum etkileşiminde mütemadiyen çatışılır, bu tam bir dağılma mekanizmasıdır, amansız bir rekabet vardır burada!" "Evet, ikinci sebep de işte bu, zira bu çatışma ve rekabet bireyleri birbirine büsbütün bağımlı kılar ve böylece nihai toplumsal bağı yaratır..."[87]
- Bu da bizi son kez Rabinoviç fıkrasının yapısına getirir: "Niçin sömürüldüğünü düşünüyorsun?" "İki yüzden. Birincisi, çalıştığımda, kapitalist benim artı-değerime el koyuyor." "Ama şu an işsizsin, kimse senin artı-değerine el koymuyor, çünkü artı-değer yaratmıyorsun ki!" "İşte bu da ikinci sebep..." Burada her şey kapitalist üretim bütünlüğünün hem işçilere ihtiyaç duymasına

hem de iş bulamayanlardan oluşan bir "yedek ordu" üretmesine dayanır: Yedek ordu kesimi sermayenin dolaşımının düpedüz dışındadır; bu dolaşım onları çalışmayanlar diye bilfiil üretir. Veya *Ninotchka* esprisine yeniden atıfta bulunacak olursak, bunlar sadece çalışmıyor değildir; nasıl ki "sütsüz", "sütsüz kahve"-nin pozitif bir özelliğiyse, çalışmıyor olmaları da onların pozitif özelliğidir.[88]

- Bu deneyimi Rabinoviç esprisiyle ifade edelim: "İsa'nın mezarını bulmak ve ilahiliğin mevcudiyetinde bulunmak üzere Kudüs'e gidiyoruz." "Ama Kudüs'e vardığında mezarın boş olduğunu, bulunacak bir şey olmadığını, sahip olduğun tek şeyin kendin, ziyaretçi Hıristiyanlar cemaati olduğunu keşfedeceksin..." "Evet, bu tinsel cemaat yaşayan İsa'nın *ta kendisidir* ve peşine düşmüş olduğumuz şey *budur*!" Aynısı dirilme için de geçerlidir: "İsa dirilecek!" "Ama bizler, onu bekleyen takipçileri, hiçbir şey görmüyoruz..." "Evet, görmüyorsunuz – ama görmediğiniz şey şu ki sizin bu tinsel cemaatiniz, sizi kenetleyen bu aşk bağı, dirilmiş İsa'nın *ta kendisidir*! İkinci Geliş için de haydi haydi öyledir: "Gerçekten hiçbir şey olmayacaktır", herhangi bir Tanrı mucizevi bir şekilde zuhur etmeyecektir; insanlar Tanrı'nın kendi kolektivitelerinin tininde zaten burada olduğunu anlayacaktır sadece.[89]
- Eski Yugoslavya'dan Rabinoviç fıkrasının pek umulmadık bir versiyonunu anlatalım: Bir subay şiir öğreterek Çingene bir askeri eğitmek istiyormuş; ona kafiyeyi anlatmak için de bir örnek vermiş: "Balalayka çalıyorum, ananı düzüyorum" (kaynak dildeki mısra şöyledir: *Igram balalaiku, yebem tvoiu maiku*). Çingene şöyle cevap vermiş: "He, anladım! Aha bi tane daha: Çalıyom balalayka, düzüyom karını." Subayın yorumu şu olmuş: "Ama bunda kafiye yok ki!" Çingene yapıştırmış cevabı: "Evet, kafiye yok, ama doğru." İşin bit yeniği şudur ki Sırpçada bu son mısrada gevşek bir kafiye vardır (*Nije rima, ali je istina*), yani en

sonunda sahiden kafiyeye varırız.[90]

- Hegel'in yüklemin bizatihi özneye dönüştüğü diyalektik kayma şeklinde kullandığı şey işte budur. Bu kayma Rabinoviç fıkrasının bir formülüyle de anlatılabilir: "Kadınlığın özünü buldum." "Ama onu bulamazsın, kadınlık dağınıktır, yerinden edilmiştir..." "Evet, bu dağılma kadınlığın özünün *ta kendisidir*..."[91]
- Fakat bugün Yahudiler, komünizmin dağılması ve alenen anti-Semitizmi savunan milliyetçi kuvvetlerin ortaya çıkışıyla birlikte, suçun yine kendilerine yüklenmesinden endişe ediyor. Dolayısıyla Rabinoviç fıkrasının tersyüz olmuş halini kolayca tahayyül edebiliriz bugün. Rabinoviç bürokratın sorusuna şöyle yanıt verir: "Göç etmek istememin iki gerekçesi var. Birincisi, Rusya'daki komünizmin ilelebet payidar kalacağını, burada hiçbir şeyin gerçekten değişmeyeceğini biliyorum ve görünen bu ihtimaller bana katlanılmaz geliyor. "Ama," diye lafa karışır bürokrat, "bu tamamen saçma, komünizmin suçları sert bir biçimde cezalandırılacak!" "İşte bu da ikinci gerekçem!" diye cevaplar Rabinoviç.[92]

Demek ki bir fenomen kendini tam da bir yalan şeklinde sunarak hakikati dile getirebilir. Tıpkı Lacan'ın sıkça zikrettiği, arkadaşını azarlayan Yahudi hakkındaki Freudcu espride olduğu gibi: "Aslında Kraków'a gittiğin halde, bana niçin Lemberg'e değil Kraków'a gittiğini söylüyorsun?" (Hakikati söylemek, ilişkilerini belirleyen örtük aldatma kuralının ihlalini temsil ediyordu: Aralarından biri Kraków'a gittiğinde, Lemberg'e gittiği yalanını söylemesi gerekiyordu ve bunun tersi de geçerliydi).[93]

VARYASYONLAR

- Parti yönetimini meşrulaştıran temel semantik eksen, özyönetimci sosyalizm ile "bürokratik" devlet-parti sosyalizmi arasındaki karşıtlıktır – bir başka deyişle, parti-devlet bürokrasisi kendi yönetimini, kendisini baş düşman ilan eden bir ideoloji yoluyla meşrulaştırır. Hal böyle olunca, sıradan bir Yugoslav yurttaşı, daha önce anlattığımız espride olduğu gibi, bir Yahudinin bir diğer Yahudiye sorduğu şu sorunun aynısını yönetim kademesindeki bürokrasiye sorabilirdi: "Aslında baş düşman parti-devlet bürokrasisi olduğu halde, bana niçin işçilerin özyönetiminin baş düşmanının parti-devlet bürokrasisi olduğunu söylüyorsun?"[94]
- Eski Yahudi esprisinin yeni bir versiyonunda olduğu gibi: "Naziksin, o halde niçin nazikmişsin gibi davranıyorsun?"[95]
- "Nezaket" dediğimiz şeyin esrarengiz hali, simgesel düzenin bu gizemini ortaya koyar: Bir tanıdıkla karşılaşıp da ona "seni görmek ne güzel! Nasılsın?" dediğimde, bir bakıma, bu soruyu "ciddi ciddi sormadığımı" ikimiz de pekâlâ biliriz (karşımdaki kişi eğer bu soruyu gerçek bir ilgiyle sorduğumdan şüphelenirse,

gayet mahrem ve beni hiç alakadar etmeyen bir şeye burnumu sokuyormuşum gibi bundan rahatsızlık duyarak şaşırabilir – yahut, eski Freudcu espriyi açımlayarak söylersek: "*Aslında* beni görmek güzelse, niçin seni görmek ne güzel diyorsun?").[96]

- İki görünüm arasındaki fark (şeylerin bize *gerçekten* göründüğü hal ile bize görünür gibi göründüğü hal) arkadaşını paylayan bir Yahudi hakkındaki Freudcu esprinin yapısıyla bağlantılıdır: "Aslında Kraków'a gittiğin halde, bana niçin Lemberg'e değil Kraków'a gittiğini söylüyorsun?" Mesela, meta fetişizmi bağlamında, parayı sihirli bir nesne olarak değil de doğrudan doğruya toplumsal ilişkilerin sırf bir düğümü olarak algıladığımda ve ona kendi pratiğim içinde yalnızca bir fetiş muamelesi yaptığımda ve böylece fetişizmin alanı kendi fiili toplumsal pratiğim olduğunda, bana şu soruyla çıkışılabilir: "Aslında para toplumsal ilişkilerin bir düğümünden ibaret *olduğu* halde, niçin paranın toplumsal ilişkilerin bir düğümünden ibaret olduğunu söylüyorsun?"[97]
- Sonuçta, gerçekten nereye gittiği konusunda hakikat kisvesi altında arkadaşına yalan söyleyen Yahudi hakkındaki o eski Freudcu espri geliyor akla burada ister istemez: "Clinton yönetiminin protestocuları dinlemesi gerektiği halde, Clinton niçin protestocuları dinlemeleri gerektiğini söyledi?"[98]
- Öyleyse, Freud'un "aslında Kraków'a gittiğin halde, bana niçin Lemberg'e değil Kraków'a gittiğini söylüyorsun?" şeklindeki o meşhur Yahudi esprisi minvalinde, *femme fatale*'in enayi partnerinin temel örtük yakınışı şöyle ifade edilebilir: "Aslında duygusuz, hilekâr bir sürtük olduğun halde, niçin duygusuz, hilekâr bir sürtükmüşsün gibi davranıyorsun?"[99]

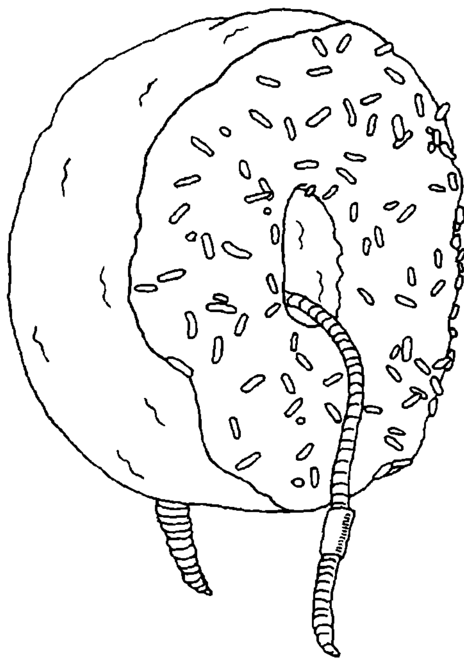
Gerçeğin etkisi, analistine yatağının altında büyük bir timsah olduğundan yakınan bir hastayı konu alan fıkrada ortaya çıkar. Analist ona bunun paranoyak bir halüsinasyon olduğunu izah edip onu aşama aşama tedavi eder ve hasta ona gelmeyi bırakır. Birkaç ay sonra, analist sokakta yürürken bu eski hastasının bir arkadaşına rastlar ve onun nasıl olduğunu sorar. Arkadaşı şöyle cevap verir: "Hangisini kastediyorsun? Yatağının altında saklanan bir timsah tarafından yenmiş olduğu için şu an mort olanı mı?"[100]

Fakat bu durum, fallus paradoksunun yalnızca bir yüzüdür; işin diğer yüzünü ortaya koyan bir bilmece/espri vardır: "Dünyadaki en hafif nesne nedir? Penis, çünkü yalnızca bir düşünceyle kaldırılabilen tek şey odur."[101]

VARYASYON

- Ereksiyon tümüyle bana, zihnime bağlıdır (o meşhur espride olduğu gibi: "Dünyadaki en hafif nesne nedir? Penis, çünkü yalnızca düşünceyle kaldırılabilen tek şey odur!"), fakat en nihayetinde hiç kontrol edemediğim şey de odur (havamda değilsem, ne kadar istersem isteyeyim ereksiyona ulaşamam – bu yüzdendir ki Aziz Augustinus için ereksiyonun istencimin kontrolünden kaçması, erkeğin kibri, küstahlığı, evrenin efendisi olma arzusu dolayısıyla verilmiş ilahi bir cezadır.[102]

"Kabarık bir donatın içine girmeye çalışan aptal solucan hakkında fıkrayı duydun mu?"
"Yok, duymadım."
"Ben de duymadım."

NOTLAR

Aksi belirtilmediği sürece, alıntılanan esprilerin tümünün kaynağı, basılmamış metinlerdir.

1. *The Year of Dreaming Dangerously* (Londra: Verso, 2012), s. 39-40 (Tehlikeli Rüyalar Görme Yılı, çev. Mehmet Öznur ve Barış Özkul, İstanbul: Encore, 2013.)
2. *Less Than Nothing* (Londra: Verso, 2012), s. 599. ("*Hiçten Az*", çev. Erkal Ünal, İstanbul: Encore, yayıma hazırlanıyor.)
3. A.g.e., s. 538.
4. A.g.e., s. 89.
5. A.g.e., s. 325.
6. A.g.e., s. 277.
7. A.g.e., s. 494.
8. A.g.e., s. 422.
9. A.g.e., s. 696–697.
10. A.g.e., s. 708–709.
11. A.g.e., s. 745–746.
12. A.g.e., s. 765–766.
13. A.g.e., s. 788.
14. A.g.e., s. 768.
15. *Living in the End Times* (Londra: Verso, 2010), s. 27. (*Ahir Zamanlarda Yaşarken*, çev. Erkal Ünal, İstanbul: Metis, 2011.)
16. A.g.e., 401–402.
17. *The Monstrosity of Christ: Paradox* or *Dialectic?* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2009), s. 42.
18. A.g.e., 286.
19. *Living in the End Times*, s. 299–300.
20. *Violence: Big Ideas/Small Books* (New York: Picador, 2008), s. 11.
21. *In Defense of Lost Causes* (Londra: Verso, 2008), s. 268.
22. A.g.e., s. 306–307.
23. *The Monstrosity of Christ*, s. 270.

24. *The Sublime Object of Ideology* (Londra: Verso, 1989), s. 147. (*İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Metis, 2002.)

25. *For They Know Not What They Do* (Londra: Verso, 1991), s. 173.

26. *In Defense of Lost Causes*, s. 318.

27. A.g.e., s. 331.

28. *How to Read Lacan* (Londra: Granta Books, 2006), s. 69–70.

29. *The Parallax View* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2006), s. 64. (*Paralaks*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Encore, 2008.)

30. A.g.e., s. 109–110.

31. A.g.e., s. 178–179.

32. A.g.e., s. 351.

33. *How to Read Lacan*, s. 43.

34. *The Parallax View*, s. 353.

35. A.g.e., s. 401.

36. A.g.e.

37. A.g.e., s. 413.

38. *Interrogating the Real* (Londra: Continuum International Publishing Group, 2005), s. 13.

39. *Iraq: The Borrowed Kettle* (Londra: Verso, 2004), s. 4. (*Ödünç Alınan Irak Çaydanlığı*, çev. Mehmet Öznur ve Sibel Erduman, İstanbul: Encore, 2004.)

40. Violence, s. 44.

41. Iraq, s. 70.

42. A.g.e., s. 132.

43. *The Puppet and the Dwarf: The Perverse Core of Christianity* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2003), s. 49.

44. A.g.e., s. 101.

45. A.g.e., s. 137–138.

46. A.g.e., s. 182.

47. *Organs Without Bodies* (New York: Routledge, 2003), s. 58–59.

48. A.g.e., s. 60.

49. A.g.e., s. 61.

50. A.g.e., s. 77–80.

51. A.g.e., s. 158.

52. *Tarrying with the Negative* (Durham, N.C.: Duke University Press1993), s. 74. (Olumsuzla Oyalanmak, çev. Hakan Gür, Ankara: İmge, 2011.)

53. *Revolution at the Gates: Žižek on Lenin, the 1917 Writings* (Londra: Ver so, 2002), s. 206.

54. *Welcome to the Desert of the Real* (Londra: Verso, 2002), s. 1.

55. A.g.e., s. 3.

56. A.g.e., s. 77.

57. A.g.e., s. 92.

58. *On Belief* (Londra: Routledge, 2001).

59. *The Fright of Real Tears: Krzysztof Kieslowski Between Theory and Post-Theory* (Londra: British Film Institute, 2001), s. 29. (*Kieslowski*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Encore, 2009.)

60. *Did Somebody Say Totalitarianism?* (Londra: Verso, 2001), s. 147. (Biri Totalitarizm mi Dedi?, çev. Halil Nalçaoğlu, Epos: Ankara, 2006.)

61. A.g.e., s. 190.

62. *The Fragile Absolute: Or, Why Is the Chr stian Legacy Worth Fighting For?* (Londra: Verso, 2000), s. 50. (*Kırılgan Mutlak*, çev. Mehmet Öznur, İstanbul: Encore, 2003.)

63. A.g.e., s. 50–51.

64. A.g.e., s. 53–54.

65. *The Plague of Fantasies* (Londra: Verso, 1997), s. 25.

66. A.g.e., s. 39.

67. A.g.e., s. 46.

68. A.g.e., s. 110.

69. A.g.e., s. 172.

70. A.g.e., s. 179.

71. A.g.e., s. 188–189.

72. *The Indivisible Remainder: Essays on Schelling and Related Matters* (Londra: Verso, 1996), s. 198.

73. *Everything You Always Wanted to Know About Lacan ... But Were Afraid to Ask Hitchcock* (Londra: Verso, 1993), s. 44.

74. *Tarrying with the Negative*, s. 244.

75. A.g.e., s. 268.

76. *Enjoy Your Symptom!* (Londra: Routledge 1992), s. 10.

77. *The Sublime Object of Ideology*, s. 6–7.

78. A.g.e., s. 29.

79. A.g.e., s. 64.

80. *The Metastases of Enjoyment* (Londra: Verso, 1994), s. 143.

81. *The Sublime Object of Ideology*, s. 65.

82. A.g.e., s. 66.

83. A.g.e., s. 159.

84. A.g.e., s. 160.

85. A.g.e., s. 163.

86. A.g.e., s. 175–176.

87. *Less Than Nothing*, s. 243.

88. A.g.e., s. 1003.

89. A.g.e., s. 530–531.

90. A.g.e., s. 535.

91. A.g.e., s. 538.

92. *For They Know Not What They Do*, s. 1.

93. *The Sublime Object of Ideology*, s. 197.

94. A.g.e., s. 198.

95. *In Defense of Lost Causes*, s. 13.

96. *The Plague of Fantasies*, s. 110–111.

97. *The Universal Exception* (Londra: Continuum International Publishing Group, 2006), s. 316.

98. *Organs Without Bodies*, s. 145.

99. *The Art of the Ridiculous Sublime:* On David Lynch's Lost Highway (Seattle: University of Washington Press, 2000), s. 16.

100. *The Sublime Object of Ideology*, s. 212.

101. A.g.e., s. 223.

102. *The Ticklish Subject* (Londra: Verso, 1999), s. 382–383. (Gıdıklanan Özne, çev. Şamil Can, Ankara: Epos, 2005.)

KAYNAKÇA: İNGİLİZCE ESERLERİ

2012 *The Year of Dreaming Dangerously*. Londra: Verso.

2012 *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*. Londra: Verso

2010 *Living in the End Times*. Londra: Verso.

2009 *Philosophy in the Present*. Cambridge: Polity (A. Badiou ile birlikte.)

2009 *Mythology, Madness and Laughter: Subjectivity in German Idealism*. Londra/New York: Continuum International Publishing Group.

2009 *First As Tragedy, Then As Farce*. Londra: Verso.

2009 *In Search of Wagner (Radical Thinkers)*. Londra: Verso (Theodor W. Adorno'nun seçme yazıları; Žižek'in sunuşuyla).

2009 *The Monstrosity of Christ: Paradox or Dialectic?* Cambridge, Mass.: MIT Press (John Milbank ile birlikte).

2008 *Violence: Big Ideas/Small Books*. New York: Picador.

2008 *In Defense of Lost Causes*. Londra: Verso.

2006 *How to Read Lacan*. Londra: Granta Books.

2006 *The Parallax View*. Cambridge, Mass.: MIT Press (Türkçesi *Paralaks*, Çev. Sabri Gürses İstanbul: Encore Yayınları 2008).

2006 *The Universal Exception*. Londra/New York: Continuum International Publishing Group.

2005 *Interrogating the Real*. Londra/New York: Continuum International Publishing Group.

2004 *Iraq: The Borrowed Kettle*. Londra: Verso (Türkçesi *Ödünç Alınan*
Irak *Çaydanlığı*, Çev. Mehmet Öznur İstanbul: Encore Yayınları 2004).

2003 *The Puppet and the Dwarf: The Perverse Core of Christianity*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

2003 *Organs Without Bodies*. Londra: Routledge.

2002 *Revolution at the Gates: Žižek on Lenin, the 1917 Writings*. Londra: Verso (Türkçesi *Lenin Üzerine*, Çev. Nilgün Aras İstanbul: Encore Yayınları 2004).

2002 *Welcome to the Desert of the Real*. Londra: Verso.

2001 *On Belief*. Londra: Routledge.

2001 *Opera's Second Death*. New York: Routledge.

2001 *The Fright of Real Tears: Krzysztof Kieslowski Between Theory and Post-Theory*. Londra: British Film Institute (BFI).

2001 *Did Somebody Say Totalitarianism?* Londra: Verso (Türkçesi *Biri Totaliterizm Mi Dedi*, Çev. Halil Nalçaoğlu Ankara: Epos Yayınları 2006).

2000 *The Fragile Absolute: Or, Wh y is the Christian Legacy Worth Fighting For?* Londra: Verso (Türkçesi *Kırılgan Mutlak*, Çev. Mehmet Öznur İstanbul: Encore Yayınları 2003).

2000 *The Art of the Ridiculous Sublime: On David Lynch's Lost Highway*. Seattle: University of Washington Press (Türkçesi *Gülünç Yücenin Sanatı: David Lynch'in Kayıp Otobanı Üzerine*, Çev. Savaş Kılıç İstanbul: Om Yayınları 2001).

2000 *Contingency, Hegemony, Universality (Judith Butler ve Ernesto Laclau ile birlikte)*. Londra: Verso (Türkçesi *Olumsallık, Hegemoni, Evrensellik*, Çev. Ahmet Fethi Adıyaman: Hil Yayınları 2003).

1999 *The Ticklish Subject*. Londra: Verso (Türkçesi *Gıdıklanan Özne*, Çev. Şamil Can Ankara: Epos Yayınları 2005).

1997 *The Plague of Fantasies*. Londra: Verso.

1996 *The Indivisible Remainder: Essays on Schelling and Related Matters* Londra: Verso.

1994 *The Metastases of Enjoyment*. Londra: Verso.

1993 *Everything You Always Wanted to Know About Lacan ... But Were Afraid to Ask Hitchcock*. Londra: Verso (Türkçesi *Lacan Hakkında Hep Bilmek İstediğiniz Ama Hitchcock'a Sormaya Korktuğunuz Her Şey*, Çev. Burçin Erdo an İstanbul: Agora Yayınları 2012).

1993 *Tarrying with the Negative. Durham*, N.C.: Duke University Press (Türkçesi *Olumsuzla Oyalanmak*, Çev. Hakan Gür Ankara: İmge Yayınları 2011).

1992 *Enjoy Your Symptom!* New York: Routledge.

1991 *Looking Awry*. Cambridge, Mass.: MIT Press (Türkçesi *Yamuk Bakmak*, Çev. Tuncay Birkan İstanbul: Metis Yayınları 2004).

1991 *For They Know Not What They Do*. Londra: Verso.

1989 *The Sublime Object of Ideology*. Londra: Verso (Türkçesi *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Çev.Tuncay Birkan İstanbul: Metis Yayınları 2002).